

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

TIIA HAUTANIEMI

Oikeusturva poikkeusoloissa

Käsittelyjulkisuuden toteuttaminen
käräjäoikeuksissa

LIIKETALouden KOULUTUSOHJELMA
2020

Tekijä Hautaniemi, Tiia	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Marraskuu 2020
	Sivumäärä 41	Julkaisun kieli suomi
Julkaisun nimi Oikeusturva poikkeusoloissa – Käsittelyjulkisuuden toteuttaminen käräjäoikeuksissa		
Liiketalouden koulutusohjelma		
Tiivistelmä <p>Koronapandemiasta johtuneet poikkeusolot muuttivat monia käytäntöjä vuonna 2020. Perusoikeuksiin kuuluva käsittelyn julkisuus sekä muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet pysyivät kuitenkin muuttumattomina voimassa ja niiden toteutumisesta oli huolehdittava tuomioistuimissa kaikissa tilanteissa. Tässä oikeustradenomiopintoihin kuuluvassa opinnäytetyössä tutkittiin, mitä oikeudenkäynnin julkisuus on ja miten sitä toteutettiin poikkeusoloissa ja niistä palautumisen aikana.</p> <p>Tutkimus on luonteeltaan empiirinen oikeustutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin haastatteleamalla Lapin käräjäoikeuden ja Pirkanmaan käräjäoikeuden tuomareita. Haastateluista kertynyt aineisto teemoiteltiin tutkimuksen kannalta keskeisimpiin aihealueisiin ja analysoitiin teemoittain. Opinnäytetyön tarkoituksena ei ollut yleistää ilmiötä, vaan kuvata pienen otannan kautta, miten käsittelyjulkisuudesta huolehdittiin käytännön tasolla. Tavoitteena oli tuoda esiin, miten käsittelyjulkisuus konkreettisesti toteutui käräjäoikeuksissa.</p> <p>Tutkimus osoitti, että normaalioloista poikkeavassa tilanteessa käräjäoikeuksissa otettiin käsittelyjulkisuus hyvin huomioon ja sen toteutumista varten tehtiin tarvittaessa erityisjärjestelyitä. Tarkastellun ajanjakson aikana, maaliskuulta lokakuulle, yleisö oli päässyt seuraamaan rajoituksetta kaikkia julkisia käsittelyitä kyseisissä käräjäoikeuksissa. Kokonaisuudessaan opinnäytetyö toi esiin sen, että käsittelyjulkisuus on hyvin keskeinen osa oikeudenkäyntiä ja että käräjäoikeuksissa huolehdittiin aktiivisesti julkisuuden toteutumisesta normaalioloista poikkeavissakin tilanteissa.</p>		
Asiasanat: oikeusturva, käräjäoikeudet, julkisuus, poikkeusolot		

Author Hautaniemi, Tiia	Type of Publication Bachelor's thesis	Date November 2020
	Number of pages 42	Language of publication: Finnish
Title of publication Due process during the exceptional circumstances - Maintaining the public hearing in district courts		
Degree program Business Administration		
Abstract <p>In 2020 exceptional circumstances caused by the coronavirus had quite a significant impact on common practice. However, public hearing, as a part of the fundamental rights and guarantee of a fair trial, remained in force unchanged, calling for courts to ensure these rights to be applied in all circumstances. In this Bachelor's thesis the publicity of proceedings and the practices to implement it were examined. The study concerned both the time of exceptional circumstances and post pandemic.</p> <p>This study was carried out by using a research method of empirical legal studies. The research data consists of interviews of district court judges from District court of Pirkanmaa and District court of Lapland. The material of the interviews was categorized by main subjects according to the research topic and was analysed by themes. The purpose of the thesis was by way of a small sample to describe how the public hearing was ensured in the district courts in practice but not to generalize the phenomenon. The aim was to bring out how the district courts operated during the exceptional circumstances.</p> <p>The study indicated the public hearing to be taken well care of in the district courts in abnormal circumstances and to be secured by special arrangements when needed. Considering the period of time from March to October 2020 the public had had a free entry to oral public hearings without any restrictions. The thesis indicated the importance of public hearings as a part of the publicity of proceedings and brought out the practices by which the district courts ensured actively the publicity in oral hearings during the exceptional circumstances.</p>		
Key words: due process, public hearing, district courts, exceptional circumstances		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUS	6
2.1 Tutkimuskysymys ja aiheen rajausta	6
2.2 Tutkimuksen metodi ja aineisto	7
3 JULKISUUS OIKEUTENA	10
3.1 Julkisuuden funktiot	10
3.2 Julkisuuden intressitahot	11
3.3 Oikeudenkäynnin julkisuus ihmis- ja perusoikeutena	12
3.4 Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa	13
4 OIKEUDENKÄYNTI KÄRÄJÄOIKEUDESSA	19
4.1 Käräjäoikeudessa käsiteltäviä asioita	19
4.2 Digitaalustuva oikeudenkäynti	22
5 POIKKEUSOLOT SUOMESSA	24
5.1 Valmiuslaki ja poikkeusolot vuonna 2020	24
5.2 Käräjäoikeuksien tiedottaminen poikkeusoloista	25
5.3 Tuomioistuinviraston antamat ohjeet ja suositukset	25
6 KÄRÄJÄTUOMAREIDEN HAASTATTELU	28
6.1 Lapin käräjäoikeus ja Pirkanmaan käräjäoikeus	28
6.2 Haastatteluteema 1: Istunnot poikkeusoloissa	28
6.3 Haastatteluteema 2: Ohjeet ja suositukset	30
6.4 Haastatteluteema 3: Yleisö istunnoissa	31
6.5 Haastatteluteema 4: Etäyhteydet työvälinaenä	33
6.6 Haastatteluteema 5: Etäyhteydet ja haasteet yleisön suhteen	35
6.7 Muut teemat	36
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	37
8 LOPUKSI	40
LÄHTEET	

1 JOHDANTO

Vuoden 2020 keväällä Suomeen julistettiin kolmeksi kuukaudeksi poikkeusolot, jonka jälkeen oli niistä palautumisen aika. Tämä opinnäytetyö kohdistui yhtenäisesti kumpaankin ajanjaksoon, vuoden 2020 maaliskuusta saman vuoden lokakuulle.

Opinnäytetyön aihe oli alun perin oikeusturva poikkeusoloissa, ja tarkempi rajaus tähän tehtiin toimeksiantajan kanssa. Opinnäytetyön tutkimuskohteeksi rajautui oikeusturvan osa-alue, käsittelyjulkisuus, ja sen toteuttaminen käräjäoikeuksissa poikkeusoloissa ja niistä palautumisen aikana. Oikeudenkäynnin julkisuus pysyi vallitsevista oloista huolimatta muuttumattomana voimassa, joten tuomioistuimissa tuli siis edelleen huolehtia julkisuuden toteutumisesta kaikissa tilanteissa. Tässä opinnäytetyössä tutkimus kohdistui nimenomaan käytännön toimintaan, pitäen julkisuutta lähtökohtaisesti pääsääntönä.

Käsittelyjulkisuuden toteuttamista poikkeusoloissa oli mielestäni selkeintä lähestyä kolmen suuremman asiakokonaisuuden avulla. Käsittelyjulkisuuden raamit muodostuivat tässä tutkimuksessa julkisuudesta, suullisista käsittelyistä ja poikkeusoloista. Todellisuutta kuvaavaa tietoa opinnäytetyöhön tuotiin käräjätuomareiden haastattelulla, joiden avulla kuvattiin käsittelyjulkisuuden toteuttamista käräjäoikeuksissa poikkeusolojen ja niistä palautumisen aikana. Haastattelut toteutettiin Lapin käräjäoikeudessa ja Pirkanmaan käräjäoikeudessa lokakuussa 2020.

Tutkimus on siten ajankohtainen kuvaus siitä, miten käsittelyjulkisuutta toteutettiin suullisissa istunnoissa mainittuna ajanjaksona. Opinnäytetyö on ensimmäinen julkisuutta ja poikkeusoloja käsittelevä ammattikorkeakoulun opinnäytetyö, joten se voi avata paitsi uusia näkökulmia, luoda myös pohjaa keskustelulle ja jatkotutkimukselle.

Työn toimeksiantaja oli vuoden 2020 alusta toimintansa aloittanut Tuomioistuinvirasto.

2 TUTKIMUS

2.1 Tutkimuskysymys ja aiheen rajaus

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä on ensinnäkin, mikä on julkisuuden asema ja merkitys oikeudenkäynnissä. Tähän liittyen julkisuutta tarkastellaan paitsi periaatteena myös siihen liittyvän sääntelyn kautta. Tarkoituksena on saada lukijalle aikaan kokonaiskuva julkisuuden merkityksestä. Tämä julkisuutta käsittelevä kokonaisuus muodostaa pitkälti samalla myös opinnäytetyön teoriaosuuden. Toisena tutkimuskysymyksenä on, miten käsittelyjulkisuus on toteutunut käräjäoikeuksien istunnoissa poikkeusolojen ja niistä palautumisen aikana. Opinnäytetyön empiirinen osio puolestaan rakentuu tämän tutkimuskysymyksen ympärille.

Oikeudenkäynnin julkisuus on laajasti tunnustettu oikeus, ja aihetta on tutkittu paljon. Ammattikorkeakouluissa aihetta on tutkittu muun muassa opinnäytetöissä Rikosprosessin julkisuus käräjäoikeudessa - Lainuudistuksen vaikutukset käytännössä (Juhola 2010), Oikeudenkäynnin julkisuus rikos- ja riita-asioissa: Opas käräjäsihteerille (Tanhuapää 2012) ja Julkisuusperiaate oikeudenkäynnissä (Pulkinen 2015). Kyseisissä opinnäytetöissä julkisuussääntelyä, sen vaikutuksia ja soveltamista käräjäoikeuksissa on tarkasteltu vuonna 2007 voimaan tulleen oikeudenkäynnin julkisuutta yleisissä tuomioistuimissa sääntelevän lain (370/2007) näkökulmasta. Kyseinen laki on tuolloin ollut julkisuussääntelyn kokonaisuudistuksen jälkeen uusi.

Tässä opinnäytetyössä oikeudenkäynnin julkisuutta lähestytään puolestaan uudesta näkökulmasta. Sen sijaan, että tarkasteltaisiin kaikkia oikeudenkäynnin julkisuuden osa-alueita, tämän tutkimuksen ydin on rajattu käsittelyjulkisuuteen. Kyseinen laki oikeudenkäynnin julkisuudesta on edelleen voimassa, ja siihen palataan myöhemmin opinnäytetyössä. Kansainvälisesti käsittelyjulkisuutta poikkeusoloissa ovat tutkineet mm. M. Legg ”The COVID-19 Pandemic, the Courts and Online Hearings: Maintaining Open Justice, Procedural Fairness and Impartiality” ja J. Baldwin, M. Eassey & E. Brooke ”Court Operations during the COVID-19 Pandemic”. Vaikka kyseisissä tutkimuksissa käsitellään istuntojen julkisuutta, ne eivät ole suoraan verrattavissa Suomen oloihin oikeusjärjestelmien erilaisuuden vuoksi.

2.2 Tutkimuksen metodi ja aineisto

Opinnäytetyö on luonteeltaan empiirinen oikeustutkimus. Empiirisenä oikeustutkimuksena opinnäytetyö pyrkii kuvailemaan maailmaa sellaisena kuin se todellisuudessa on (Korkea-Aho 2004, 87). Empiirisestä oikeustutkimuksesta voidaan puhua kahden edellytyksen täytyessä. Ensinnäkin tutkimuksen kohteena tulee olla oikeudellinen ilmiö, ja toiseksi, tutkimusmenetelmänä tulee käyttää empiirisen tutkimuksen metodeja. (Keinänen & Vääänen 2016, 249.)

Ensimmäisen edellytyksen mukaisesti tutkimuksen kohteena tulee olla oikeudellinen ilmiö. Empiirisessä oikeustutkimuksessa tällaisena ilmiönä voi olla esimerkiksi oikeudellisten toimijoiden kuten lainsäätäjän, tuomioistuimen, lakimieskunnan tai poliisin päätöksenteko ja toimintatavat (Alvesalo & Ervasti 2006, 47; Keinänen & Vääänen 2016, 249). Tässä opinnäytetyössä tutkitaan käräjätuomareiden toimintaa poikkeusoloissa, joten kyse on siten oikeudellisesta ilmiöstä.

Toisen edellytyksen mukaisesti tutkimusmenetelmänä tulee käyttää empiirisen tutkimuksen metodeja. Empiirinen tutkimus itsessään voidaan jakaa määrälliseen ja laadulliseen tutkimukseen (Alvesalo & Ervasti 2006, 23; Keinänen & Vääänen 2016, 254). Näistä laadullinen tutkimus soveltuu parhaiten käytettäväksi silloin, kun tutkittavaa ilmiötä on tarkoitus kuvata ja ymmärtää (Alvesalo & Ervasti 2006, 26). Koska tässä opinnäytetyössä tarkoituksena on ymmärtää oikeudellista ilmiötä, on tutkimusmenetelmäksi valittu laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimusmenetelmän yksi yleisimmistä aineistonkeruumenetelmistä on haastattelu (Hirsjärvi & Hurme 2017, 11). Lisäksi erityisesti empiirisessä oikeustutkimuksessa käytetään ensisijaisesti hankittua tietoa sen sijaan, että aineisto olisi valmiiksi kerättyä tai luokiteltua (Korkea-Aho 2004, 83). Tämän opinnäytetyön aineistoa on kerätty laadullisen tutkimuksen menetelmin haastattelemalla käräjäoikeuksien tuomareita. Opinnäytetyössä täyttyy siten molemmat empiiriselle oikeustutkimukselle asetetut edellytykset.

Teorettinen viitekehys

Teorettisella viitekehyksellä tarkoitetaan tässä sitä, mistä opinnäytetyön teoriaosuus koostuu. Peruslähtökohtana tutkimuksen teoriaosiossa ovat kansalliset säädökset.

Keskeisimpinä säädöksinä ovat Suomen perustuslaki (731/1999), oikeudenkäymiskaari (4/1734), laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) ja tuomioistuinlaki (673/2016). Näistä viimeksimainitut koskevat oikeudenkäyntimenettelyä rikos- ja riita-asioissa sekä tuomioistuinta organisaationa. Perustuslain mukaiseen oikeusturvaan kuuluvasta käsittelyjulkisuudesta säädetään puolestaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007), joka on merkittävässä asemassa opinnäytetyön tutkimuskohteen osalta. Poikkeusoloihin liittyen tarkastellaan valmiuslakia (1552/2011). Julkisuuden osalta merkitystä on myös Suomea sitovasti velvoittavilla kansainvälisillä sopimuksilla, joista keskeisimmät ovat osa työn teoreettista viitekehystä.

Opinnäytetyön teoriaosiossa on käytetty lisäksi lainvalmisteluaineistoa, oikeuskirjallisuutta, artikkeleita sekä tutkimuksia. Myös 14.10.2020 järjestetyn Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeen koulutustilaisuuden materiaalia on hyödynnetty. Koulutustilaisuus koski oikeudenkäynnin julkisuutta ja se rakentui pitkälti oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettuun lakiin ja sen käytännön soveltamistilanteisiin.

Empiirinen osio: haastattelut

Tutkimuksessa, jonka tarkoituksena ei ole yleistää ilmiötä vaan ymmärtää sitä, haastatteluiden laadulla on enemmän merkitystä kuin määrällä (Vilkkä 2015, 150). Opinnäytetyön empiirinen osio rakentuu neljän kärjätuomarin haastatteluun. Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä on käytetty teemahaastattelua ja aineiston analysointimenetelmänä teemoittelua.

Teemahaastattelun perusideana on, että haastattelut perustuvat ennalta määriteltyihin teemoihin. Haastateltaville kärjätuomareille ei siis ole esitetty valmiita kysymyksiä, vaan tutkimuksen kannalta oleellisen tiedon hankkiminen on varmistettu nimenomaan teemajäsentelyn kautta. (Hyvärinen 2017, 21-22; Tuomi & Sarajärvi 2018, 87-88.) Teemat ovat pääpiirteissään samat, mitä on käsitelty tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä.

Erityispiirteensä haastatteluissa on, että kärjätuomareita on haastateltu asiantuntijoina. Asiantuntijahaastattelua pidetäänkin usein teemahaastattelun yhtenä muotona (Alastalo, Åkerman & Vaittinen 2017, 214). Tämä haastattelumuoto sopii nimenomaan sellaiseen tutkimukseen, jossa tutkittavasta ilmiöstä on vähän, tai ei ollenkaan, dokumenttiaineistoa (Alastalo & Åkerman 2010). Koska nykyisen perustuslain ja valmiuslain aikana tämä on ensimmäinen kerta, kun Suomeen julistettiin poikkeusolot, ollaan tilanteessa, jossa kokemukseen perustuvaa aineistoa ei ole ollut saatavilla. Lakien soveltamista poikkeusoloihin on aiemmin tutkittukin lähinnä vain ennakoinnin, arvioinnin ja laintulkinnan kautta (ks. esim. Oikeusministeriön www-sivut ja Valtioneuvoston www-sivut). Näin ollen opinnäytetyötä varten tehdyt asiantuntijahaastattelut toimivat ensisijaisina lähteinä hyvin, sillä ilmiöstä ei ole aiempaa kokemusperäistä dokumenttiaineistoa.

Asiantuntijahaastattelut perustuvat haastateltavien vapaaehtoiseen suostumukseen, ja haastatteluihin sekä niistä kertyneeseen aineistoon on sovellettu voimassaolevaa tietosuojalainsäädäntöä ja Satakunnan ammattikorkeakoulun tietosuojaselostetta. Haastateltavien tunnistetiedot on poistettu analysointivaiheessa, ja haastateltavat on nimetty tässä työssä pelkistetysti lyhenteillä H1, H2, H3 ja H4.

Haastatteluaineiston analyysissä on käytetty yleismenetelmänä aineiston teemoittelua (Hirsjärvi ym. 2009, 224). Työn empiirisessä osiossa jokainen teema sisältää suoria lainauksia haastatteluista, ja lukemisen helpottamiseksi nämä lainaukset esitetään litemoituja versioita kirjakielisemmässä muodossa. Teemahaastattelussa on hyvin tavallista, että rajattujen teemojen lisäksi haastatteluista nousee esiin myös lukuisia muita teemoja (Hirsjärvi & Hurme 2017, 173). Näin kävi myös tässä tutkimuksessa. Pienen otannan vuoksi, määriteltyjen teemojen ulkopuolelta nostetaan esiin ainoastaan yksi oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvä tapaus.

3 JULKISUUS OIKEUTENA

3.1 Julkisuuden funktiot

Julkisuudella on erilaisia funktioita, joista tässä käydään lyhyesti läpi oikeusturva-, legitimointi-, kontrolli- ja ohjausfunktiot.

Julkisuuden oikeusturvafunktio toteuttaa asianosaisten oikeusturvaa (Tapanila 2009, 26). Kun oikeudenkäynti on julkista, ehkäisee se tuomiovallan mielivaltaista käyttöä ja edistää lainkäytön objektiivisuutta. Yksilön oikeusturvan toteutumiseksi on perusedellytykset silloin, kun viranomaisen toiminnan sisällöstä ja päätöksistä on saatava riittävästi tietoa. (Virolainen & Pölönen 2003, 298; Virolainen & Vuorenmaa 2016.)

Tuomioistuinten toiminnan välttämättömänä edellytyksenä on niiden toiminnan legitimiisyys (Tapanila 2009, 28). Julkisuuden legitimointifunktio tarkoittaa yleistä luottamusta lainkäyttöä ja tuomioistuimia kohtaan. Käytännössä tämä toteutuu siten, että jokaisen on voitava seurata tuomioistuinten työskentelyä tai saatava ainakin mahdollisimman luotettavia tietoja oikeudenkäynneistä. (Virolainen & Pölönen 2003, 299; Virolainen & Vuorenmaa 2016.) Lainkäytön läpinäkyvyyden eli avoimuuden kautta jokaisella on tällöin mahdollisuus arvioida ja todeta tuomioistuinten toimivan laillisesti ja oikeudenmukaisesti. Legitimointifunktioon liittyy, että lainkäyttöön ja tuomioistuimiin kohdistuvan luottamuksen ylläpitämiseksi oikeudenkäyntejä tulee salata vain asiaan osallisten intressien edellyttämässä laajuudessa. (Axen v. Saksa, 8.12.1983; Tapanila 2009, 28-29.)

Julkisuuden kontrollifunktio mahdollistaa puolestaan yleisön taholta tapahtuvan viranomaistoiminnan valvonnan ja siihen liittyvän julkisen keskustelun (Tapanila 2009, 29; Virolainen & Pölönen 2003, 299; Virolainen & Vuorenmaa 2016). Koska tuomioistuimilla on itsenäisempi ja riippumattomampi asema verrattuna muihin valtiovallan organeihin, on julkisuuden kautta toteutuva kontrollointi olennaisessa asemassa (Tapanila 2009, 30). Riippumattomat tuomioistuimet voivat olla kontrollin alaisena vain silloin, kun oikeudenkäynnit ovat julkisia ja ratkaisut perustellaan (Virolainen & Vuorenmaa 2016).

Julkisuudella on myös käyttäytymistä ohjaava funktio. Konkreettiset oikeusjutut lisäävät ihmisten tietoisuutta lakien soveltamisesta sekä tuovat heille informaatiota erilaisista oikeusnormeista (Virolainen & Pölönen 2003, 300). Tätä kautta oikeudenkäyntien julkisuus vaikuttaa ennalta ihmisten käyttäytymiseen ja ohjaa sitä (Tapanila 2009, 31; Virolainen & Vuorenpää 2016). On sanottu, että julkisuudella on eräänlainen kansanpedagoginen vaikutus (Virolainen & Pölönen 2003, 300). Käyttäytymistä ohjaava funktio toteutuu enimmäkseen tiedotusvälineiden kautta (Tapanila 2009, 32).

3.2 Julkisuuden intressitahot

Oikeudenkäynnin julkisuutta voidaan tarkastella myös intressitahon – asianosaisen ja yleisön - näkökulmasta. Asianosaisjulkisuus tarkoittaa asianosaisen asemassa olevan oikeutta osallistua asiansa käsittelyyn ja saada tietoja siitä (Virolainen & Vuorenpää 2016). Oikeudenkäynnissä asianosaisena on se, jonka nimissä oikeutta käydään, ja asianosaisen asema määräytyy siviili- ja rikosprosessissa muodollisin kriteerein (Jokela 2012, 1). Asianosaisella, tämän edustajalla ja avustajalla on oikeus seurata asian suullista käsittelyä. Heillä on lähtökohtaisesti myös oikeus saada tieto sellaisesta asiakirjasta, jonka julkisuutta on rajoitettu yleisöltä. (Virolainen & Vuorenpää 2016.)

Yleisöjulkisuus puolestaan tarkoittaa kenen tahansa oikeutta saada tietoja tuomioistuinten toiminnasta. Oikeuteen kuuluu sekä läsnäolo oikeudenkäynnissä että tietojen saaminen viranomaisen hallussa olevista oikeudenkäyntiasiakirjoista ja tallenteista. (Virolainen & Vuorenpää 2016.) Yleisöjulkisuuden periaatteen mukaan oikeus on kaikkien kansalaisten käytettävissä (Tapanila 2009, 23). Asianosaisjulkisuuteen verrattuna yleisöjulkisuutta voidaan asianosaisiin liittyvien salassapitointressien suojaamiseksi rajoittaa laajemmin (Tapanila 2009, 24; Virolainen & Vuorenpää 2016).

Kun puhutaan oikeudenkäynnin julkisuudesta, on yleensä kyse juuri yleisöjulkisuudesta (HE 13/2006, 4). Käytännössä oikeudenkäyntien suullisissa käsittelyissä ei monestikaan ole paikalla yleisöä, vaikka käsittely olisikin julkinen. Tästä johtuen oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu useimmiten tiedotusvälineiden kautta. (HE 13/2006, 4; Virolainen & Vuorenpää 2016.)

3.3 Oikeudenkäynnin julkisuus ihmis- ja perusoikeutena

Oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin turvataan sekä Suomen perustuslaissa (731/1999) että Suomea sitovasti velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa. Nämä kansainväliset sopimukset, joissa säännellään oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä ovat kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976), ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehty yleissopimus eli Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 19/1990) ja Euroopan unionin perusoikeuskirja (EUVL C 202, 7.6.2016).

Kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (SopS 8/1976, jälj. KP-sopimus) turvataan jokaisen oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin silloin, kun henkilöä vastaan päätetään rikossyytteen tai kyse on hänen oikeuksistaan tai velvoituksistaan riita-asiassa. Oikeudenkäynnistä tai sen osasta voidaan kuitenkin sulkea pois lehdistö ja yleisö. Rajoituksen perusteena on oltava tällöin moraaliset näkökohdat, yleinen järjestys, demokraattisen yhteiskunnan kansallinen turvallisuus tai tilanne, jossa osapuolten yksityiselämän edut niin vaativat. Tuomioistuimen harkinnan mukaan, rajoitusperuste voi olla myös sellainen erityistilanne, jossa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuuden vaatimuksia. (KP-sopimus 14 art.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 19/1990, jälj. EIS) määräykset oikeudenkäynnin julkisuudesta vastaavat pitkälti yllä esitetyn KP-sopimuksen sisältöä. EIS 6 artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai kun kyse on häntä vastaan nostetusta rikossyytteen. Kuten KP-sopimuksessakin, lehdistön ja yleisön pääsy oikeudenkäyntiin tai osaan siitä voidaan kieltää säännöksessä luetelluin edellytyksin. (EIS 6 art. 1 k.) Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, joka valvoo EIS:n noudattamista, on antanut useita ratkaisuja oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyen (HE 13/2006, 11; Mäenpää 2016, 333-334). Ratkaisut ohjaavat osaltaan myös kansallista oikeuskäytäntöä ja Euroopan ihmisoikeussopimus on suoraan sovellettavissa tuomioistuimissa. Oikeuskäytännössä sopimuksen määräyksiä sovelletaan suoraan laintasoisina. (ks. esim. KKO 1998:33; KKO 2015:14; KKO 2018:81.)

Myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EUVL C 202, 7.6.2016, jälj. perusoikeuskirja) 47 artiklan mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa (perusoikeuskirja 47 art.). Keskeisenä lähtökohtana sopimuksessa on siten myös oikeudenkäynnin julkisuus (HE 13/2006, 10).

Kansallisessa sääntelyssä oikeusturvasta säädetään perustuslain (Suomen perustuslaki 731/1999, jälj. PL) 21 §:ssä. Oikeusturvaan kuuluvat jokaisen oikeus saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiin ja velvollisuuksiin koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi (PL 21 § 1 mom.). Käsittelyn julkisuus ja muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan eduskunnan hyväksymällä lailla (PL 21 § 2 mom.; HE 309/1993, 74). Käsittelyn julkisuudesta on säädetty oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007).

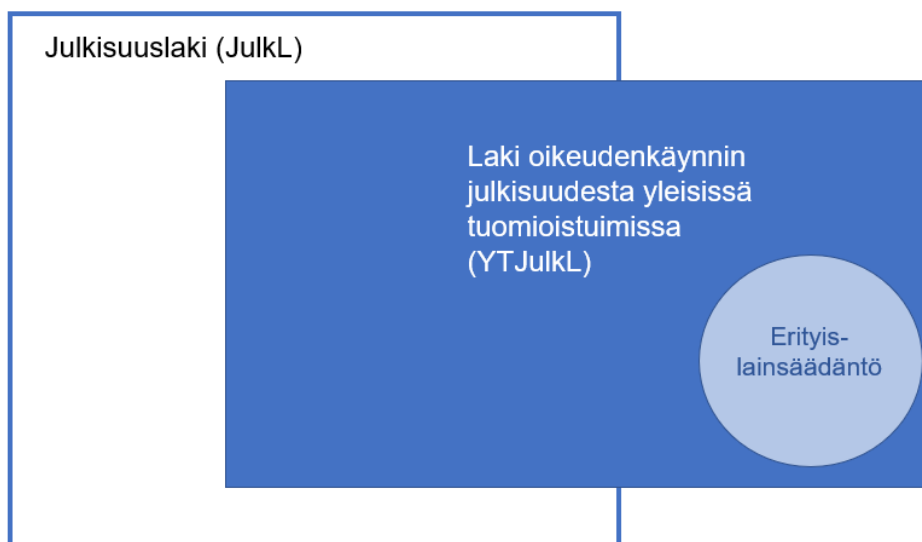
Johtavana periaatteena yllä mainituissa säännöksissä ja EIT:n ratkaisuissa on siis oikeudenkäynnin julkisuus (HE 13/2006, 10; Mäenpää 2016, 333-334; Tapanila 2009, 48). Oikeudenkäynnin julkisuutta pidetäänkin keskeisenä ja vakiintuneena perus- ja ihmisoikeutena (HE 13/2006, 13; Hallberg 2001, 29).

3.4 Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa

Opinnäytetyössä keskeisenä säädöksenä on laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007, jälj. YTJulkL). Laki tuli voimaan julkisuussääntelyn kokonaisuudistuksen jälkeen 1.10.2007 (YTJulkL 35 §). Uudistuksessa pidettiin ensisijaisen tärkeänä lähtökohtana suullisen käsittelyn julkisuutta, ja oikeudenkäynnin julkisuuden on nähtykin perinteisesti toteutuneen nimenomaan suullisten käsittelyjen korostettuna julkisuutena (KM 2002:1, 44).

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

YTJulkL:ssa säädetään yleisten tuomioistuinten, kuten opinnäytetyön keskiössä olevien käräjäoikeuksien, oikeudenkäyntien julkisuudesta (YTJulkL 2 § 1 mom.). Laki sisältää keskeiset säännökset yleisöjulkisuudesta ja asianosaisjulkisuudesta sekä niiden toteuttamisesta (HE 13/2006, 5). Yleislakina YTJulkL:n säännökset ovat toissijaisia muun lainsäädännön vastaaviin säännöksiin nähden. Yleislakina se siis syrjäytyy, jos muussa lainsäädännössä säädetään julkisuudesta toisin. Poikkeuksena on YTJulkL:n ja julkisuuslain (laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999) välinen suhde. (HE 13/2006, 25-26.) Julkisuuslakia sovelletaan YTJulkL:a täydentävästi (YTJulkL 2 § 3 mom.). Ensi- ja toissijaisuutta selventää alla oleva kuvio lakisystematiikasta. YTJulkL tulee siis sovellettavaksi, jollei erityislainsäädännössä, kuten esimerkiksi tuomioistuinsovitteilla, säädetä toisin. Seikoista, joista YTJulkL:ssa puolestaan ei ole säädetty, kuuluvat taas julkisuuslain soveltamisalaan. (Julkisuuskoulutus 14.10.2020.)

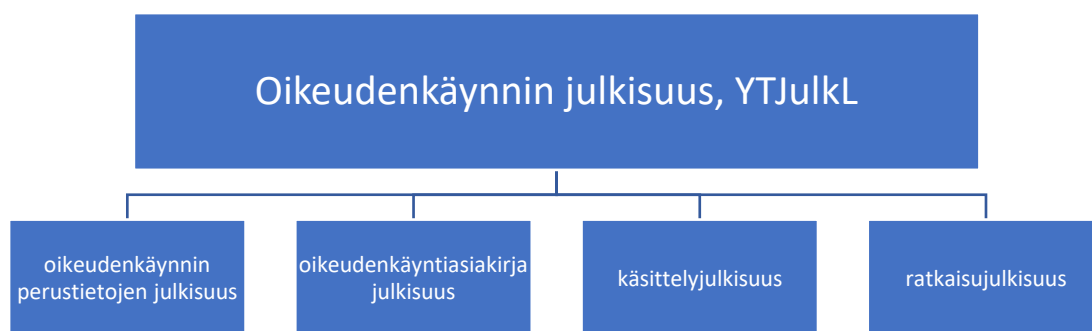

Kuvio 1. Lakisystematiikka.

Oikeudenkäynnin julkisuus ja sen toteuttamistavat YTJulkL:n mukaan

YTJulkL:n mukaan sekä oikeudenkäynti että oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia. Julkisuudesta voidaan poiketa vain, jos julkisuudesta on säädetty toisin kyseisessä laissa tai muussa laissa. (YTJulkL 1 §.) Lakiin kirjoitettu julkisuusperiaate toistaa perustuslaissa ja Suomea sitovasti velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa olevan lähtökohdan oikeudenkäynnin julkisuudesta (HE 13/2006, 25).

Oikeudenkäynnin julkisuus on YTJulkL:ssa jaettu neljään osa-alueeseen, jotka näkyvät kuviossa 2. Osa-alueet ovat oikeudenkäynnin perustietojen julkisuus, oikeudenkäyntiasiakirjajulkisuus, käsittelyjulkisuus ja ratkaisujulkisuus (HE 13/2006, 16; OMTR 2005:7, 27). Nelikenttäajattelun mukaisesti kaikilla näillä neljällä oikeudenkäynnin julkisuuden osa-alueella on itsenäinen luonne (HE 13/2006, 66; OMTR 2005:7, 116).

Kuvio 2. Oikeudenkäynnin julkisuuden osa-alueet.

Ensimmäinen osa-alue, oikeudenkäynnin perustietojen eli diaaritietojen julkisuus, tarkoittaa kenen tahansa oikeutta saada tietoja oikeudenkäynneistä. Julkisia tietoja ovat asiaa käsittelevä tuomioistuin, asianlaatu, käsittelyn vaiheet sekä suullisen käsittelyn ajankohta ja paikka. Lisäksi tarpeelliset tiedot asianosaisen yksilöimiseksi ovat julkisia. (YTJulkL 4 § 1 mom.)

Toinen osa-alue, joka koskee oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuutta, toteutuu kenen tahansa oikeutena saada tieto julkisesta oikeudenkäyntiasiakirjasta. Julkiseksi tuleminen jälkeen kaikki oikeudenkäyntiasiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia. Poikkeus oikeuteen saada tieto oikeudenkäyntiasiakirjasta koskee lain nojalla salassa pidettävää oikeudenkäyntiasiakirjaa, sekä oikeudenkäyntiasiakirjaa, jonka salassapidosta tuomioistuin on määrännyt. (YTJulkL 7 §.) Vaikka julkisessa istunnossa käsiteltäisiin

salassapidettävää tietoa, ei se muuta päätöstä tiedon salassapidosta (Julkisuuskoulutus 14.10.2020).

Kolmas osa-alue, käsittelyjulkisuus, tarkoittaa kenen tahansa oikeutta käydä seuraamassa suullista käsittelyä tuomioistuimessa (YTJulkL 14 § 2 mom.; HE 13/2006, 25). Tätä osa-aluetta tarkastellaan opinnäytetyössä myöhemmin erikseen.

Neljäs osa-alue on ratkaisujulkisuus. Tuomioistuimen antamat ratkaisut ovat lähtökohdaisesti julkisia ja asianosaisilla sekä yleisöllä on oikeus olla läsnä, kun ratkaisu julistetaan (YTJulkL 22 §). Tuomioistuin voi määrätä ratkaisun pidettäväksi tarpeellisin osin salassa (YTJulkL 24 § 1 mom.). Vaikka ratkaisu määrättäisiin tarpeellisin osin salassa pidettäväksi, ovat ratkaisun lopputulos ja sovelletut lainkohdat aina julkisia (YTJulkL 24 § 2 mom.). Käytännössä ratkaisut kirjoitetaan kuitenkin siten, ettei niitä tarvitse salata (Julkisuuskoulutus 14.10.2020).

Kaikki neljä edellä esitettyä julkisuuden osa-aluetta ovat siis itsenäisiä suhteessa toisiinsa. Tämä tarkoittaa sitä, että tiedon julkisuudesta jollakin osa-alueella, ei välttämättä vielä seuraa se, että sama tieto olisi julkista myös toisella osa-alueella. Samoin, jos tieto on jollakin osa-alueella salassa pidettävää, ei siitä välttämättä seuraa, että sama tieto olisi salassa pidettävää myös muilla osa-alueilla. (Julkisuustyöryhmän raportti 2007, 5; Rintala 2008, 363.) Esimerkiksi tilanne, jossa suullinen käsittely toimitetaan yleisön läsnä olematta, asiakirjaan kohdistuva salassapitomääräys harkitaan suullisen käsittelyn julkisuuteen nähden itsenäisesti. Suljettu käsittely itsessään ei ole peruste oikeudenkäyntiasiakirjaa koskevalle salassapitomääräykselle. Määräyksen antamisen ratkaisee oikeudenkäyntiasiakirjan sisältö ja siitä seuraava tarve salassapitosuojalle. (HE 13/2006, 18.)

Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan sääntelyn kokonaisuudistuksen tavoitteena oli siis lisätä oikeudenkäyntien avoimuutta ja julkisuutta (HE 13/2006, 15-16). YTJulkL:n voimaantulon jälkeen Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa käynnistettiin oikeusministeriön aloitteesta tutkimushanke, jossa tarkasteltiin oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumista yleisissä tuomioistuimissa. Keskiössä oli nimenomaan YTJulkL:n säännökset, ja tutkimus tehtiin pääosin yleisöjulkisuuden näkökulmasta. Tutkimustulosten mukaan oikeudenkäyntiasiakirjojen sääntelyn osalta olisi vielä täsmentämistarvetta,

mutta YTJulkL:n säännökset arvioitiin kuitenkin kokonaisuudessaan joustaviksi ja niiden nähtiin sallivan hyvin erilaisten tilanteiden huomioonottaminen tuomioistuimissa. (Kadoch 2012, 157-158.)

Käsittelyjulkisuus oikeudenkäynnin julkisuuden osa-alueena

Asian suullinen käsittely on tuomioistuimissa julkista (YTJulkL 14 § 1 mom.). Tämä julkinen käsittely tarkoittaa sitä, että jokaisella, niin asianosaisilla kuin yleisölläkin, on läsnäolo-oikeus asian suullisessa käsittelyssä (HE 13/2006, 50). Suullisia käsittelyitä ovat pääkäsittelyt, valmisteluistunnot, katselmukset sekä muut oikeudenkäyntitilaisuudet, joissa asianosaisella on oikeus olla läsnä tai joissa kuullaan jotakuta henkilökohtaisesti (YTJulkL 3 § 1 mom. 2 k.). Määritelmän on tarkoitus kattaa siis kaikki, missä ei ole kyse kirjallisesta käsittelystä tai sellaisesta tuomioistuimessa pidettävästä tilaisuudesta, jossa asianosaisetkaan eivät saa olla läsnä (HE 13/2006, 27). Tuomioistuimen neuvottelu ja esittelytilaisuus eivät puolestaan ole julkisia (YTJulkL 23 §).

Julkisen käsittelyn vastakohtana on suljettu käsittely. Tuomioistuin voi määrätä asian käsiteltäväksi suljetuin ovin joko kokonaan tai tarpeellisilta osin (YTJulkL 15§). Tarkoituksena suljetussa käsittelyssä on, ettei yleisö saa seurata asian käsittelyä. Menetely loukkaa siten yleisön läsnäolo-oikeutta, ja suljetun käsittelyn määräämisessä painoarvoa tuleekin antaa käsittelyjulkisuutta puoltaville näkökohdille. (HE 13/2006, 51, 57.)

Perusteena suljetulle käsittelylle voi olla ensinnäkin asiaan osallisen pyyntö (YTJulkL 15§). Vaikka pyyntö ei sido tuomioistuinta, on asianosaisten ja asiaan osallisten käsityksellä istunnon järjestämisestä suljetuin ovin oltava merkitystä asiaa harkittaessa (HE 13/2006, 51). Toiseksi suljetun käsittelyn perusteena voi olla erityinen syy silloin, kun jokin laissa luetelluista edellytyksistä täyttyy (YTJulkL 15§). Luettelo on tyhjentävä (HE 13/2006, 52).

Suljetussa käsittelyssä saavat olla läsnä asianosaiset sekä heidän edustajansa ja avustajansa. Myös ne henkilöt, joiden läsnäoloa tuomioistuin pitää tarpeellisena, saavat olla läsnä. (YTJulkL 17 § 1 mom.) Näitä voivat olla esimerkiksi tulkit ja vanginvartijat (HE 13/2006, 57). Yleisön läsnäoloa voidaan rajoittaa lain mukaan vain siltä osin, kuin

se on tarpeen suojattavien etujen turvaamiseksi (YTJulkL 17 § 2 mom.). Jos henkilöiden läsnäolo ei välttämättä loukkaisi sellaisia etuja, joiden takia suljettu käsittely on määrätty, saavat he olla läsnä myös suljetussa käsittelyssä (HE 13/2006, 57).

Lähtökohtana on kuitenkin suullisen käsittelyn julkisuus, ja nykyisessä lainsäädännössä on luovuttu pakollisista suljetuista käsittelyistä (HE 13/2006, 19, 51). Kaikki suljetun käsittelyn edellytykset ovat nykyään tuomioistuimen harkinnassa, ja suljetun käsittelyn kriteerit ovat samat, on kyse sitten riita-, rikos- tai hakemusasiasta (HE 13/2006, 51, 53). Jos asia käsitellään suljetuin ovin, voi käräjäoikeudessa olla suosituksena laatia tällöin julkinen seloste (Julkisuuskoulutus 14.10.2020).

Tuomioistuin voi rajoittaa yleisön pääsyä julkiseen käsittelyyn laissa säädettyin edellytyksin (YTJulkL 20 §). Rajoittamismahdollisuudella pyritään vähentämään suljettujen käsittelyiden määräämistä tilanteissa, joissa ongelma voidaan ratkaista vain rajoittamalla yleisön läsnäolo-oikeutta (HE 13/2006, 60). Käsittely itsessään jatkuu julkisena, vaikka yleisön pääsyä olisi rajoitettu (Julkisuuskoulutus 14.10.2020).

Rajoitusperusteena voi lain mukaan olla muun muassa tungoksen välttäminen (YTJulkL 20 § 1 mom.). Yleisön määrää lienee mahdollista rajoittaa nyt vallinneissa poikkeuksellisissa oloissa myös terveysperusteisesti (ks. Tuomioistuinviraston ohje 18.3.2020, 6). Opinnäytetyötä varten haastatellut tuomarit eivät olleet joutuneet rajoittamaan yleisön pääsyä istuntoihin, joten tässä tutkimuksessa ei ole konkreettista esimerkkiä rajoittamisperusteiden soveltamisesta.

Käytännössä yleisöä otetaan saliin vain sen verran, kun istumapaikkoja löytyy. Jos kaikki eivät mahdu saliin, puheenjohtajan on ratkaistava yksittäistapauksittain, ketkä saavat jäädä seuraamaan istuntoa. Punnintaa voi joutua tekemään esimerkiksi asianosaisten läheisten ja tiedotusvälineiden edustajien välillä. (Laatuhankeraportti 2013, 46.) Lain esitöissä kantana on, että yleisön pääsyn rajoittamistilanteissa tulisi turvata tiedotusvälineiden edustajien riittävä pääsy saliin (HE 13/2006, 60). Tällä tiedotusvälineiden erityisasemalla on yhteys myös oikeudenkäynnin julkisuuden funktioon. Julkisuus toteutuu tiedotusvälineiden edustajien osallistumisen kautta laajemmin kuin muiden yleisön jäsenten kautta. (Tapanila 2009, 134.) Yleisölle voidaan järjestää myös

mahdollisuus seurata istuntoa toisesta tilasta videoyhteyden välityksellä (Laatuhanke-raportti 2013, 46).

4 OIKEUDENKÄYNTI KÄRÄJÄOIKEUDESSA

4.1 Käräjäoikeudessa käsiteltäviä asioita

Käräjäoikeudessa käsitellään ensimmäisenä oikeusasteena riita-, rikos- ja hakemus-asiat (tuomioistuinlaki 673/2016, 2 luku 1 § 1 mom.). Tässä opinnäytetyössä tarkastelu on rajattu riita- ja rikosasioihin. Menettelysäännökset oikeudenkäyntiin löytyvät oikeudenkäymiskaaresta (4/1734, jälj. OK) ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetusta laista (689/1997, jälj. ROL). Suullisten käsittelyjen teemaa käsitellään konkreettisemmin haastatteluosiossa. Opinnäytetyötä varten haastateltavat tuomarit olivat pääasiassa istuneet rikosjuttuja poikkeusolojen ja niistä palautumisen aikana.

Riita-asian valmistelu

Riita-asian valmistelun menettelymuodot ovat kirjallinen ja suullinen menettely. Näistä pääsääntönä on suullinen menettely, jota kutsutaan myös valmisteluistunnoksi. (OK 5 luku 15 §; HE 32/2001, 38-40.) Valmistelun tarkoituksena on, että asia voidaan käsitellä valmistelua seuraavassa pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti (OK 5 luku 17 § 1 mom.).

Valmistelun muodosta päättäminen kuuluu tuomioistuimen muodollisen prosessinjohton piiriin (HE 32/2001, 41). Laki edellyttää ainoastaan, että puhelimitse tai teknisen tiedonvälitystavan avulla järjestetyn valmisteluistunnon osallistujilla on puheyhteys keskenään (OK 5 luku 15 d §). Näköyhteys ei siis ole välttämätöntä (HE 200/2017, 38). Oikeudenkäymiskaaren ilmaisu *muu soveltuva tiedonvälitystapa* onkin välineutraali muotoilu, joka sallii erilaisten teknisten välineiden käytön valmistelun toteuttamisessa (HE 32/2001, 46). Käytännössä, esimerkiksi siviilijutuissa, joissa asianosaisen kotipaikka on muualla kuin oikeudenkäyntipaikkakunnalla, hyödynnetään

valmisteluistunnon järjestämisessä usein videoneuvottelua (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020). Videoneuvottelumuotoa on yleisestikin pyritty lisäämään valmisteluistunnon toteuttamistapana (HE 32/2001, 46; Laatuhanke­raportti 2015, 37).

Puhelimitse tai muun soveltuvan tiedonvälitystavan avulla järjestettävän valmisteluistunnon tarkoituksenmukaisuusarviossa on otettava huomioon asian laatu ja laajuus (HE 32/2001, 45). Käytännössä tällainen valmisteluistun­tomuoto soveltuu juttuihin, joissa on todennäköistä saavuttaa sovinnollinen ratkaisu (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020). Valmisteluistunnon muodosta päätettäessä, puheenjohtajan tulisikin tiedustella asianosaisten ja mahdollisten avustajien halukkuutta osallistua istuntoon vaikkapa videoyhteyden välityksellä (OM 7/2015, 28). Asianosaisella ja avustajalla on joka tapauksessa aina kuitenkin oikeus saapua henkilökohtaisesti istuntopaikalle (OM 7/2015, 28). Asianosaisten läsnäoloa on pidetty toivottavana valmisteluistunnossa, sillä läsnäolo voi edesauttaa asian selvittämistä tai edistää sovintoa. Toimivana järjestely­nä on pidetty, että asiamiehet ovat huolehtineet asianosaisten olevan läsnä henkilökohtaisesti tai vähintään puhelimitse tavoitettavissa. (Laatuhanke­raportti 2015, 35-36.)

Puhelimitse tai videoyhteyden välityksellä toimitettava valmisteluistunto tulisi järjestää kuten normaali valmisteluistuntokin. Käytännössä tämä tarkoittaa istunnon järjestämistä istuntosalissa, jolloin yleisö voi kuulla istunnossa käytävän keskustelun. (HE 32/2001, 46.) Tämä varmistaa siten oikeudenkäynnin julkisuudelle asetettujen vaatimusten täyttymisen (Laatuhanke­raportti 2015, 37).

Valmistelussa on myös mahdollista ratkaista asia tuomiolla, vahvistaa sovinto tai jättää kanne tutkimatta (OK 5 luku 27 § 1 mom.), ja tällöin asia ei etene enää pääkäsittelyyn. Tilastollinen tarkastelu riita-asioiden käsittelystä tuomioistuimissa vuosilta 2000-2018 (Siro & Aaltonen 2019) osoittaa, että esimerkiksi laajat riita-asiat päättyivät tavallisesti jo valmisteluvaiheessa. Se, että asioita ei etene samoissa määrin enää pääkäsittelyyn, voi johtua myös siitä, että tuomioistuinsovittelu on yleistynyt riita-asioiden ratkaisutapana. (Siro & Aaltonen 2019, 773-776.)

Riita-asian pääkäsittely

Jos riita-asiaa ei ole ratkaistu valmistelussa, toimitetaan siinä seuraavaksi pääkäsittely (Jokela 2015, 1). Jos tuomioistuin katsoo soveliaaksi, asianosainen voi osallistua pääkäsittelyyn etäyhteyksin. Edellytyksinä on tällöin, että asianosainen suostuu siihen ja että käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. (OK 12 luku 8 § 1 mom.) Suullinen pääkäsittely on lähtökohtaisesti aina julkinen (YTJulkL 14 § 1 mom.), jolloin yleisöllä on mahdollisuus tulla seuraamaan istuntoa.

Toisin kuin asian suullisessa valmistelussa, pelkkä puheyhteys ei riita-asian pääkäsittelyssä riitä, vaan osallisten tulee myös nähdä toisensa etäyhteyden välityksellä (HE 200/2017, 40). Ainakin aiemmin siviiliasioiden pääkäsittelyissä on yleisimmin kuultu todistajia ja asiantuntijoita etäyhteyksin (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020).

Rikosasian valmistelu

Rikosasiaa voi ajaa syyttäjä tai asianomistaja. Syyttäjäjutuissa rikosasian suullinen valmistelu toimitetaan vain tapauksissa, joissa se tarvitaan erityisestä syystä pääkäsittelyn keskittämisen turvaamiseksi (ROL 5 luku 10 § 1 mom.). Valmisteluistunto ei siten ole säännönmukaisesti järjestettävä ja se pidetäänkin vain poikkeuksellisesti. Tätä on perusteltu sillä, että haastehakemus, mahdollinen kirjallinen vastaus ja esitutkinta-aineisto antavat tuomioistuimelle, syyttäjälle sekä vastaajalle riittävän hyvän kuvan siitä, mistä asiassa on kysymys. Valmisteluistunto toimitetaan lähinnä vain laajoissa jutuissa, kuten talous- ja huumausainerikoksissa. (HE 82/1995, 69.) Kun valmisteluistunto pidetään, kutsutaan istuntoon käytännössä vain syyttäjä sekä vastaajan ja asianomistajan avustajat. Vastaajaa ja asianomistajaa ei yleensä tarvita paikalle henkilökohtaisesti. (Laatuhankeraportti 2013, 36.)

Asianomistajan ajaessa syytettä yksin on puolestaan toimitettava valmistelu, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana (ROL 7 luku 9 § 1 mom.). Asianomistajajutuissa ei välttämättä ole suoritettu esitutkintaa tai esitutkinta voi olla puutteellinen. Tällöin, ja muutenkin kun sitä pidetään tarpeellisena, voi olla aiheellista pitää valmisteluistunto pääkäsittelyn keskittämisen turvaamiseksi. (HE 82/1995, 95.)

Kuten riita-asioissa, myös rikosasioiden valmisteluistunto voidaan toimittaa puhelimitse tai käyttämällä muuta tiedonvälitystapaa (ROL 5 luku 10 a §; ROL 7 luku 14 a

§). Oikeudenkäynnin julkisuus on kuitenkin varmistettava (Laatuhankeraportti 2013, 36). Puheenjohtajien käyttökokemukset etäyhteyksin toteutetuista valmisteluistunnoista ovat kuitenkin olleet vähäisiä, sillä rikosasioissa järjestetään harvoin suullinen valmisteluistunto (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020).

Rikosasian pääkäsittely

Rikosasian pääkäsittelyä koskeva sääntely on suurelta osin samanlainen kuin vastaava sääntely riita-asian pääkäsittelystä (HE 82/1995, 84). Rikosasian asianosaisen osallistuminen asian suulliseen käsittelyyn on siis mahdollista myös puhe- ja näköyhteyden mahdollistavien etäyhteyksin (ROL 8 luku 13 §). Videoneuvottelulaitteita on käytettykin jo paljon ja monissa eri tarkoituksissa rikos- ja rikosoikeudellisissa asioissa (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020).

Suullisessa pääkäsittelyssä henkilökohtaiseen läsnäoloon rinnastetaan osallistuminen kyseiseen käsittelyyn teknisen tiedonvälitystavan avulla (ROL 8 luku 13 § 3 mom.). Vastaaja, asianomistaja ja syyttäjä voivat siis osallistua pääkäsittelyyn etänä, kunhan heillä puhe- ja näköyhteys keskenään sekä tuomioistuin katsoo videoyhteyden käytön soveliaaksi (ROL 8 luku 13 § 1 mom.; HE 200/2017, 47-48). Samat edellytykset etäosallistumiseen koskevat myös vastaajan ja asianomistajan laillista edustajaa ja oikeudenkäyntiavustajaa -ja asiamiestä (ROL 8 luku 13 § 2 mom.).

4.2 Digitaalituva oikeudenkäynti

Sähköisellä oikeudenkäynnillä voidaan tarkoittaa kaikkea aina sähköisestä asioimisesta tuomioistuimessa reaaliaikaiseen todisteluun saakka. Käsitteeseen voidaan sisällyttää myös tuomioistuinratkaisun antaminen sähköisesti. (Koulu 2011, 73-76; Koulu 2010, 41.) Etäosallistumisella tarkoitetaan etäyhteyksin tapahtuvaa osallistumista istuntoon. Pääsääntöisesti lainsäädäntö sallii etäosallistumisen, kunhan asianosaiset suostuvat siihen ja tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi. (OM 54/2018, 16.) Etäosallistuminen on mahdollista esimerkiksi toisista tuomioistuimista, poliisin toimipaikoista, vankiloista, sairaaloista sekä ulkomaan edustustoista (OM 54/2018, 29).

Suomessa on pyritty lisäämään mahdollisuuksia toteuttaa sähköistä oikeudenkäyntiä ja kehittää oikeudenkäyntimenettelyjä teknologian avulla jo suhteellisen pitkään (ks. esim. KM 2003:3, 205-206; Koulu 2011, 73). Etenkin nyt poikkeusolojen ja niistä palautumisen aikana etäyhteyksien käyttöön kannustettiin. Etäyhteydet nousivatkin huomattavaan rooliin opinnäytetyötä varten tehdyissä haastatteluissa, ja tätä teemaa käsitellään lisää empiriaosiossa.

Videoneuvottelu osana sähköistä oikeudenkäyntiä

Kaikista tuomioistuimista löytyy videoneuvottelulaitteita ja niitä käyttämällä tehdyt kuulemiset ovat tuomioistuimissa arkipäivää ja tavanomaisia (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020). Käytännössä kuulemistilanteita, joihin videoneuvottelulaitteiden käyttö ei ehdottomasti sovellu on olemassa erittäin vähän (OM 54/2018, 16; Oikeuslaitoksen www-sivut 2020). Tuomioistuinten tulisikin tunnistaa tilanteet, joissa videoneuvottelua voidaan käyttää ja olla aktiivisia ehdottamaan niiden käyttöä viran puolesta (OM 54/2018, 26; OM 7/2015, 22).

Myös asianosaiset saavat tehdä pyyntöjä videokuulemisten järjestämiseksi ja omaloitteisesti ehdottaa videoneuvottelulaitteiden käyttöä (OM 7/2015, 13; Oikeuslaitoksen www-sivut 2020). Videokuulemista koskeviin pyyntöihin onkin käyttäjäkokemusten perusteella suhtauduttu myönteisesti sekä tuomioistuinten että asianosaisten puolelta. On harvinaista, että videokuulemista koskevia pyyntöjä hylättäisiin tuomioistuimissa. (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020.)

Huomionarvoista on, että yleisö voi olla paikalla vain laillisella oikeudenkäyntipaikkakunnalla. Etäpaikka, jossa asianosaista tai muuta henkilöä kuullaan, ei tässä tarkoituksessa ole oikeudenkäyntipaikka. Yleisöllä ei siis ole pääsääntöisesti läsnäolo-oikeutta etäpaikassa. (OM 54/2018, 27; OM 7/2015, 24, 26.) Etäosallistumiseen tulisi siksikin olla esimerkiksi erillinen videoneuvotteluhuone, josta otetaan yhteys käsitteilypaikan istuntosaliin (OM 54/2018, 27).

5 POIKKEUSOLOT SUOMESSA

5.1 Valmiuslaki ja poikkeusolot vuonna 2020

Poikkeusoloissa sovellettavan valmiuslain (1552/2011, jälj. VL) tarkoituksena on suojata väestöä ja ylläpitää oikeusjärjestystä, perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia. Valmiuslailla pyritään lisäksi turvaamaan väestön toimeentulo sekä maan talouselämä poikkeusoloissa. Myös valtakunnan alueellisen koskemattomuuden ja itsenäisyyden turvaaminen kuuluvat valmiuslain tarkoitukseen. (VL 1 §.) Lailla pyritään siten varmistamaan väestön turvallisuus ja elinmahdollisuudet poikkeusoloissa sekä ylläpitämään yhteiskunnan toimivuutta tällaisessa tilanteessa (HE 3/2008, 5).

Yhtenä poikkeusolojen muotona pidetään tilannetta, jossa väestön toimeentuloon tai maan talouselämän perusteisiin kohdistuu erityisen vakava tapahtuma tai uhka (VL 3 § 3 k.). Kysymyksessä on silloin erityisen vakava taloudellinen kriisi (HE 3/2008, 1, 33). Lain määritelmän mukaan tällaisen erityisen vakavan tapahtuman tai uhkan seurauksena on, että se vaarantaa olennaisesti yhteiskunnan toimivuudelle välttämättömät toiminnot (VL 3 § 3 k.). Tämän kriisin määritelmä ei tosin ole kovin tarkkarajainen (ks. PeVL 6/2009, 4; Heikkonen, Kataja, Lavapuro, Salminen & Turpeinen 2018, 77-78). Poikkeusoloiksi määritellään myös tilanne, jossa vaarallinen tartuntatauti on levinnyt hyvin laajalle, ja kyseisen taudin levinneisyys vastaa vaikutuksiltaan erityisen vakavaa suuronnettomuutta (VL 3 § 5 k.). Tällaisen pandemian ei ole tarvinnut tulla vielä Suomeen asti tarkoittaakseen maailmanlaajuisesti levinnyttä tautia (HE 3/2008, 34).

Maailman terveysjärjestö eli WHO julisti koronaviruksen aiheuttaman Covid-19 -epidemian pandemiaksi 11.3.2020 (VNK 2020/31, muistio 16.3.2020, 6). Valtioneuvosto, yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa, käsitteli poikkeusolojen toteamista kokouksessaan 13.3.2020, jonka jälkeen valtioneuvosto teki päätöksen poikkeusolojen toteamisesta (VNK 2020/31). Suomessa katsottiin vallitsevan erityisen vakava taloudellinen tapahtuma tai uhka sekä hyvin laajalle levinnyt vaarallinen tartuntatauti, joiden perusteella julistettiin poikkeusolot 16.3.2020. Poikkeusolojen päättymisen tuli voimaan kolme kuukautta myöhemmin, 16.6.2020. (VNK 2020/31; VNK 2020/81.)

5.2 Käräjäoikeuksien tiedottaminen poikkeusoloista

Tuomioistuimet tiedottivat toimintansa muutoksista omilla verkkosivuillaan (Oikeusministeriön www-sivut 2020). Tässä kappaleessa tarkastellaan vain Lapin käräjäoikeuden ja Pirkanmaan käräjäoikeuden tiedottamista, sillä haastattelut tehtiin näissä paikoissa. Molempien käräjäoikeuksien poikkeusoloihin liittyvissä tiedotteissa kerrotaan, että käräjäoikeus voi joutua suorittamaan tehtävien priorisointia ja rajoittamaan toimintaansa. Näissä toimenpiteissä tullaan kuitenkin ottamaan huomioon asianosaisten ja yhteiskunnan kannalta välttämättömät oikeusturvatarpeet. (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020.)

Lapin käräjäoikeus julkaisi lisäksi 26.5.2020 istuntosaliturvallisuudesta tarkemmat ohjeet. Ohjeessa käsitellään mm. turvavälin pitämistä muihin. Ennen istunnon aloittamista virastomestari ja vartija ohjeistavat tarvittaessa myös turvaetäisyyksistä. Puheenjohtajan vastuulla on puolestaan huolehtia, että oikeudenkäyntiin osallistuvat ovat sijoittuneet niin, että turvavälit toteutuvat. (Lapin käräjäoikeuden tiedote 26.5.2020.)

5.3 Tuomioistuinviraston antamat ohjeet ja suositukset

Tuomioistuinvirasto aloitti toimintansa vuoden 2020 alusta. Viraston lakisääteisenä tehtävänä on huolehtia tuomioistuinten toimintaedellytyksistä sekä kehittää, suunnitella ja tukea niiden toimintaa (tuomioistuinlaki 19 a luku 1 §). Edistääkseen tuomioistuinten toiminnan tuloksellisuutta, Tuomioistuinvirasto voi esimerkiksi antaa tietoja ja suosituksia hyviksi koetuista käytännöistä (HE 136/2018, 52). Kevään ja kesän 2020 aikana Tuomioistuinvirasto julkaisi sekä poikkeusoloihin että niistä palautumiseen liittyviä ohjeita ja oppaita tuomioistuimille.

Tuomioistuinviraston on huomioitava toiminnassaan tuomioistuinten itsenäisyys ja riippumattomuus niiden lainkäyttötoiminnassa (ks. PL 3 § 3 mom.; tuomioistuinlaki 19 a luku 3 §). Annetut ohjeet ja julkaistut oppaat ovat siten suositusluonteisia. Käytännössä osa tuomioistuimista otti kuitenkin ohjeistuksen sellaisenaan käyttöön ja osa tuomioistuimista laati omia sisäisiä ohjeistuksiaan Tuomioistuinviraston ohjeiden pohjalta (O 30/2020 vp LaV 26.03.2020). Seuraavaksi käydään lyhyesti läpi kaksi

ohjetta, yksi opas ja palautumissuunnitelma. Esitysjärjestys etenee julkaisuajankohdan mukaisesti.

13.3.2020 Tuomioistuinvirasto antoi poikkeusoloihin liittyvän ohjeen, joka käsittelee pääasiassa tuomioistuinten lainkäyttötoimintaa ja hallintoa. Ohjeen mukaan tuomioistuinten toiminta tulee turvata poikkeuksellisissakin oloissa mahdollisuuksien mukaan. Tavoitteena pidetään, että tuomioistuinten toiminta jatkuu epidemiasta huolimatta. Ohjeessa on esimerkiksi listattu tuomioistuimissa etusijalle asetettavat asiaryhmät ja suositellaan, että toiminnassa olisi muutenkin keskityttävä vain tärkeimpien asioiden hoitamiseen. (Tuomioistuinviraston ohje 13.3.2020, 1-3.)

Seuraava poikkeusoloihin liittyvä ohje annettiin tuomioistuimille 18.3.2020. Ohje käsittelee mm. etäyhteyksien käyttöä sekä lainkäyttöasioiden järjestelyä. Pääkäsitellyissä, valmisteluistunnoissa ja sovitteluissa tulee ohjeen mukaan pyrkiä hyödyntämään etäosallistumista, jos se on mahdollista. Oikeudenkäynnin julkisuus tulee turvata kuitenkin tilanteesta riippumatta. Ohjeen mukaan Valtioneuvoston linjaus yli 10 hengen kokousten kieltämisestä ei tule sellaisenaan sovellettavaksi oikeudenkäynneissä. Jos asianosaisten määrä ylittää 10 henkilöä, tulee istutokäsittely pyrkiä toteuttamaan siten, että istunto jaetaan useampaan saliin ja salien välille järjestetään kuva- ja ääniyhteys. Yleisön läsnäolon rajoittamisesta on ohjeen mukaan mahdollista päättää terveysperusteisesti esimerkiksi YTJulkL 20 §:n perusteella. Kun istuntojen järjestämisessä hyödynnetään etäyhteyksiä, suositellaan puheenjohtajan yhteystietojen mainitsemista juttuluettelossa. Tällä turvataan sitä, että yleisö pystyy halutessaan tiedustelemaan mahdollisuudesta osallistua istunnon seuraamiseen. (Tuomioistuinviraston ohje 18.3.2020, 4-6.)

Opas tuomioistuimille etäyhteyksien käyttämisestä oikeudenkäynneissä julkaistiin 15.4.2020. Oppaan tarkoituksena on madaltaa kynnystä etäyhteyksien käyttöön ja tarjota tietoa käytännön ongelmien ratkaisemiseksi (Tuomioistuinviraston www-sivut 2020). Opas täydentää siten jo olemassa olevia ohjeita etäyhteyksien käytöstä sekä samaa aihetta koskevia hovioikeuspiirien laatuhankeiden raportteja. Opas muistuttaa, että tuomioistuinten on arvioitava tapauskohtaisesti, onko etäyhteyksien käyttämiselle olemassa edellytykset. (Tuomioistuinviraston opas 15.4.2020, 3.)

Istuntojen julkisuuden toteuttamiseksi 15.4.2020 julkaistussa oppaassa lähtökohtana on, että puheenjohtajan tulee olla istuntosalissa paikalla. Yleisö pystyy siten seuraamaan istuntoa joko samasta tai toisesta salista. Jos puheenjohtaja ja asianosaiset osallistuvat muualta kuin istuntosalista, juttuluettelo on julkaistava ilmoitustaululla sekä esimerkiksi viraston verkkosivuilla. Kyseisessä juttuluettelossa on tällöin ilmoitettava yleisölle yhteystiedot sekä kehoitus olla yhteydessä puheenjohtajaan, jos he haluavat tietää, miten oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu. Puheenjohtajan ei tule jakaa yleisölle linkkiä Skypen kautta toteutettavaan istuntoon. Syynä tähän mainitaan riski oikeudenkäynnin luvattomasta tallentamisesta. (Tuomioistuinviraston opas 15.4.2020, 5.)

Poikkeusoloista palautumiseen annettiin Palautumissuunnitelma 16.5.2020. Palautumissuunnitelman tarkoituksena on auttaa tuomioistuintyön järjestämisessä paitsi poikkeusaikana myös erityisesti palauduttaessa normaaliaikaan (Tuomioistuinviraston www-sivut 2020). Kokonaisuudessaan palautumissuunnitelma sisältää tuomioistuimille yleisiä ohjeita riskienhallinnasta, työturvallisuudesta ja toimintojen palauttamisesta. Suunnitelmassa lähdetään siitä, että epidemia tulee jatkumaan vielä pitkään, mahdollisesti jopa vuosia. Tästä syystä palautumissuunnitelma on apuna tuomioistuinten toiminnan mukauttamisessa siten, että tuomioistuimet pystyvät hoitamaan tehtävänsä halliten samalla koronavirukseen liittyvät riskit. (Palautumissuunnitelma 16.5.2020, 1-2.)

Palautumissuunnitelman mukaan tuomioistuimissa ei oikeusturvasyistä voida toteuttaa enää poikkeusolojen mukaista toiminnan rajoittamista samassa laajuudessa siihen asti, kunnes epidemia päättyisi. Tuomioistuimet vastaavat lain mukaan oman toimintansa järjestämisestä, joten ne voivat kuitenkin poiketa ohjeesta. (Palautumissuunnitelma 16.5.2020, 2.) Palautumissuunnitelmassa kerrotaan esimerkiksi, että aluehallintoviranomaisten antamat yleisötilaisuuksien henkilömäärärajoitukset eivät koske tuomioistuinten istuntoja. Istuntojen järjestämisessä on kuitenkin huolehdittava edelleen turvavälien noudattamisesta. (Palautumissuunnitelma 16.5.2020, 12.)

6 KÄRÄJÄTUOMAREIDEN HAASTATTELU

6.1 Lapin käräjäoikeus ja Pirkanmaan käräjäoikeus

Vuoden 2019 alusta lukien Suomessa on ollut yhteensä 20 käräjäoikeutta (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020). Opinnäytetyötä varten tehdyt haastattelut toteutettiin Lapin käräjäoikeudessa ja Pirkanmaan käräjäoikeudessa. Kummastakin haastateltiin kahta käräjätuomaria ja haastattelut toteutettiin paikan päällä Tampereella ja Rovaniemellä lokakuun alussa vuonna 2020.

Lapin käräjäoikeudessa henkilöstöä on 69, joista 19 on käräjätuomareita (Lapin käräjäoikeuden toimintakertomus 2019, 14). Käräjäoikeuden kanslia jakautuu kahdelle paikkakunnalle, Rovaniemelle ja Kemiin, ja kummassakin kansliassa voi asioida kaikkiin Lapin käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuuluvissa asioissa. Lisäksi Ivalosta, Kittilästä, Sodankylästä ja Utsjoelta löytyy istuntopaikat. (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020.) Käräjäoikeudessa on hallinto-osaston lisäksi kaksi lainkäyttöosastoa. Näistä ensimmäinen vastaa rikosoikeudellisten asioiden ja insolvenssiasioiden käsittelystä ja toinen riita-, hakemus- ja maa-oikeusasioiden käsittelystä. (Lapin käräjäoikeuden työjärjestys 2019.)

Pirkanmaan käräjäoikeudessa puolestaan on henkilöstöä yhteensä 160, joista tuomareita on 39. Käräjäoikeuden päätoimipaikkana on Tampere. Hallinto-osaston lisäksi Pirkanmaan käräjäoikeudessa on neljä lainkäyttöosastoa, joista kaksi vastaa rikosasioiden käsittelystä ja kaksi riita-asioiden käsittelystä. Näiden osastojen välillä on tehty asiaryhmittäin myös tarkempaa työnjakoa. Lainkäyttöosastojen yhteydessä toimii lisäksi summaaristen asioiden yksikkö sekä notaareiden yksikkö. (Oikeuslaitoksen www-sivut 2020.)

6.2 Haastatteluteema 1: Istunnot poikkeusoloissa

Ensimmäinen haastatteluteema on ”Istunnot poikkeusoloissa”, joka kuvaa sitä, missä määrin tuomarit istuivat juttuja poikkeusolojen ja niistä palautumisen aikana. Teema antaa kokonaiskuvaa myös siitä, millaisia istuntoja opinnäytetyössä tarkasteltavana

ajanjaksona käytännössä järjestettiin. Haastateltavat tuomarit kertoivat arvioineensa tapauskohtaisesti ratkaistavana olevia juttujaan ja niiden soveltumista istuttaviksi poikkeusoloissa. Osassa jutuistaan haastateltavat tiedustelivat asianosaisten tai heidän avustajiensa mielipidettä istunnon järjestämisestä.

”Kun oli tulossa istuntoja, kysyttiin, lähinnä asiamiesten välityksellä, että miten he suhtautuvat istunnon pitämiseen ja mikä on heidän [päämiesten] mielipiteensä. Jos he olivat sitä mieltä, että peruutetaan, niin peruutettiin ja siirrettiin myöhempään ajankohtaan.” H1

”Laitoin sähköpostia, että mikä on teidän kantanne tähän istuntoon ja haluatteko, että se peruutetaan vai tehdäänkö järjestelyjä. -- Yhtään ei peruttu sen takia, että joku riskiryhmään kuuluva olisi toivonut sitä, vaan tehtiin näitä järjestelyjä, että kuultiin puhelimitse tai jakaannuttiin kahteen saliin.” H2

”[keväällä] Se työ, mikä säästy i istumiselta ja jälkitöiltä, meni oikeastaan siihen, että täytyi tarkalla haravalla käydä omat jutut läpi ja miettiä, mitkä pystyttäisiin järjestämään poikkeusoloissa. -- Siihen meni yllättävän paljon aikaa, kun tapauskohtaisesti sovittiin ja selviteltiin. -- Mikä kyllä helpottaa nyt tätä tilannetta, vaikka se silloin olikin ärsyttävää ja työlästä sopia yksitellen niitä juttuja. -- Mutta kyllä se sen vaivan arvoista oli.” H3

”Pari juttua oli niin, että mietin kannattaako perua. -- keskustelin avustajien kanssa, ja he olivat sitä mieltä, että ne voitaisiin käsitellä, niin ne sitten käsiteltiin.” H4

Yhden tuomarin kaikki tiettyyn asiaryhmään kuuluvat istunnot peruutettiin. Suurin osa haastateltavista kertoi, että lähtökohtaisesti kaikki istunnot, jotka pystyttiin järjestämään, järjestettiin tavalliseen tapaan.

”Ja jutut, mitkä on pakko istua --, niin ne on pyritty järjestämään turvallisesti.” H1

”Loppuviimein aika vähän jouduin perumaan. – istuin erikoisjärjestelyillä niitä ei-kiireellisiäkin asioita.” H2

”Mikä ikinä keväällä pystyttiin istumaan niin kyllä [istuttiin] -- Täällä ei ollut sellaista henkeä, että nyt on kerrankin lupa laittaa jalat pöydälle ja ottaa iisiä. Vaan kyllä täällä oli se mentaliteetti, että miten me saataisiin helpotettua sitä kasaa sitten sieltä syksyltä. -- [syksyllä] ihan täydellä vauhdilla ollaan päästy hoitamaan juttuja.” H3

”Alkuvaiheessa peruttiin niin ikään kuukauden istunnot. -- Toukokuun puolivälin jälkeän oikeastaan lähetettiin haastamaan ihan normaalisti. Jonkinnäköinen riski oli tietysti, että jos tilanne olisi pahentunut, niin oltaisiin jouduttu perumaan jo haastettuja juttuja. -- mutta itse näin, että kun ei ole mitään mieltä rajoittaa enemmän kuin on tarpeen, niin se on pienempi paha joutua perumaan, kuin se, että tyhjäkäynti jatkuu kuukausia. -- Kun on pystytty järjestämään istuntoja, niin niitä on järjestetty aika tavalliseen tyyliin.” H4

6.3 Haastatteluteema 2: Ohjeet ja suositukset

Toisena haastatteluteemana on erilaiset ohjeet ja suositukset, joita käräjäoikeuksissa annettiin istuntojen järjestämisestä. Poikkeusoloihin liittyviä ohjeita ja suosituksia oli haastateltavien mukaan annettu erilaisissa palavereissa, kuten osastopalavereissa ja laamannin infoissa. Kummassakin käräjäoikeudessa oli talon sisäisessä ohjeistuksessa otettu huomioon Tuomioistuinviraston antamat ohjeet.

”—osastokokouksissa on ainakin viitattu Tuomioistuinviraston ohjeisiin. -- Ja tietenkin ne yleiset suositukset, mitä kaikille kansalaisille on annettu. Ja onhan meillä talossa tietenkin johtoryhmä päättänyt, mitä talossa tehdään. Tuolla ovilla on ohjeita ihmisille, miten toimitaan ja oletan, että asianajajillekin, intressiryhmille, on lähetetty ohjeistusta. – Kaikella [ohjeistuksella] on ollut vaikutuksensa.” H1

”Mitä omassa talossa seurasin, niin aika pitkälti mentiin Tuomioistuinviraston ohjeistuksen mukaan. Siihen saattoi talon hallinto jotakin täydentää, mutta aika pitkälti sen perusteella.” H4

Kaikki neljä haastateltavaa toivat esille sen, että suosituksista ja ohjeista huolimatta lopullinen ratkaisu omien istuntojen järjestämisestä ja niihin liittyvistä järjestelyistä jäi aina puheenjohtajalle.

Haastatteluissa nousi vahvasti esiin myös kollegoiden kanssa käydyt keskustelut poikkeusolojen istuntoihin liittyen. Haastateltavat kertoivat keskustelleensa käytännöistä, kyselleensä toisten mielipiteitä ja jakaneensa kokemuksia siitä, miten istuntoja oli järjestetty.

”Sitten vapaamuotoisesti on [keskusteltu], niin kuin me voidaan puhua muistakin meidän työasioista. Valistuneen kollegan mielipide on aina hyvä kuulla.” H1

”Ollaan vaihdettu aika paljon mielipiteitä. – Olen keskustellut kollegoiden kanssa ja kahvipöydässä kysellyt mielipiteitä, että mitä mieltä olette tästä [tehdystä toimenpiteistä liittyen istuntojen järjestelyihin] ja kaikki on ilmeisesti ollut ihan ok sen suhteen.” H2

”Puhuin avoimesti, kun jouduin miettimään, että miten me saadaan järjestettyä tämä [istunto]. – Erilaisissa palaverissa käytiin siis toki keskusteluja siitä, että minkä tyyppiset jutut olisivat sellaisia, mitä pyritään istumaan mahdollisuuksien rajoissa ja niitä välineitä, mitä siihen on käytettävissä. -- Jonkin verran jaettiin toki kokemuksia, että miten on toiminut, onko ollut jotain ongelmia ja millä tavalla on toteuttanut jonkin asian.” H3

”Se keskeisin, keskustelu, mitä kollegoiden kesken käytiin, oli merkityksellisintä.” H4

6.4 Haastatteluteema 3: Yleisö istunnoissa

Kolmantena teemana haastatteluissa käsiteltiin yleisön osallistumisen määrää poikkeusolojen aikana. Kaikki haastateltavat mainitsivat, etteivät olleet joutuneet rajoittamaan yleisön määrää istunnoissa poikkeusolojen aikana eivätkä myöskään niistä palautumisen aikana. Myös kaikki yleisöön kuuluvat olivat päässeet seuraamaan niitä istuntoja, joita he olivat halunneetkin seurata. Haastatteluista ilmeni, että

poikkeusolojen aikaan vain yksittäisiä ihmisiä oli saapunut seuraamaan istuntoja. Kaikki haastateltavat myös kertoivat, että erilaiset opiskelija- ja koululaisryhmät jäivät saapumatta kevään aikana.

” -- aika vähän näitä tullaan seuraamaan. Lähinnä keväisin erilaisilla koululuokilla, opiskelijoilla, on kiinnostusta tulla seuraamaan erityisesti rikosjuttuja. -- Nyt tietenkin korona aiheutti sen, että sellaisia tilanteita ei tullut, että olisi tiedusteltu etukäteen, voiko jokin opiskelijaporukka tulla seuraamaan. -- Minun jutuissani ei ole ollut isoja ryhmiä, eikä ole pyrkinytkään. Joitain yksittäisiä henkilöitä on saattanut olla.” H1

”-- koululuokkia ei nyt ollut, joita yleensä on aina keväällä. -- Ei ole ollut ketään. – Siihen [yleisön kiinnostukseen] vaikuttaa aina myös käsiteltävät jututkin. Huomiota herättävissä jutuissa saattaa käydä yleisöä kuuntelemissa. -- Minulla ei nyt ehkä ole ollut kiinnostavia juttuja. Sekinhän vaikuttaa myös.” H2

” -- jos jokin juttu istutaan, niin ei sitä voida kokonaan yleisöltä evätä sillä perusteella, että nyt on poikkeustilanne. Mutta väkimäärää täytyy voida rajoittaa, että se [istunto] on turvallisesti. - tietenkin korona vaikutti ihmisten käyttäytymiseen, että eipä tänne ollut tulossakaan ihmisiä siinä määrin missä aikaisemmin. -- ei kyllä yleisöä ollut. Ne jutut, mitkä kiinnostavat ihmisiä tai lehdistöä muutenkin, kiinnostivat poikkeusoloissakin. -- Toki sellaisiin juttuihin osataan varautua etukäteen. Mutta pienet jutut, ei ne kiinnosta normaalioloissakaan kuin opiskelutarkoituksessa.” H3

”Kaikki, jotka halusivat tulla, mahtuivat saliin. -- ja harvoinhan istunnoissa on yleisöä. -- En ole joutunut rajoittamaan [yleisön määrää] missään jutussa. Ei ole tullut sellaista määrää yleisöä, että olisi tarvinnut rajoittaa. -- [eräs pääkäsittely], mikä oli tämän vuoden yleisöä kiinnostanein juttu, niin siellä salissa on hyvin tilaa.” H4

Kaksi haastateltavista mainitsi myös, että jos olisi kyselty opiskelijaryhmän mahdollisuutta tulla seuraamaan istuntoja, ison ryhmän vierailua tuomioistuimessa olisi suositeltu välttämään taikka mahdollisuuksien mukaan olisi jakauduttu eri saleihin tai järjestetty istunnon seuraamista varten etäpiste.

Yksi haastateltavista kertoi, että suljetuin ovin käsitellyissä jutuissa hänen ei ole juurikaan tarvinnut miettiä yleisönäkökulmaa. Yksi suljetuin ovin käsiteltävä juttu oli kuitenkin kiinnostanut yleisöä siten, että mahdollisuutta istunnon seuraamiseen oli tiedusteltu kahdelta taholta erikseen. Haastateltava tuomari oli mahdollistanut istunnon seuraamisen tuomioistuimen luvalla. Yleisön määrä oli kokonaisuudessaan kuitenkin pieni.

Tarkasteltavalle ajanjaksolle osui myös muutama tuomarikokoonpanossa käsiteltävä rikosjuttu, jossa jo pelkkä osallistujamäärä oli suuri. Käytännön järjestelyissä yleisö huomioitiin siten, että heille varattiin etäyhteyksin oma tila, josta he saattoivat seurata istuntoa. Myös yhdessä käsittelyssä oli mietitty etukäteen median edustajien saapumista, mutta haastateltavan mukaan tilanne ei aktualisoitunut, sillä mediasta ei saapunut ketään paikalle.

6.5 Haastatteluteema 4: Etäyhteydet työvälineenä

Neljäntenä haastatteluteemana oli etäyhteyksien hyödyntäminen niissä istunnoissa, joita järjestettiin poikkeusoloissa ja niistä palautumisen aikana. Haastatteluista kävi ilmi, että vaikka etäyhteyksien käyttö on arkipäivää tuomioistuimessa, niiden käyttöön kannustettiin poikkeusoloissa enemmän.

”Lähinnä ideana on, että käytettäisiin mahdollisimman paljon sähköisiä välineitä. Ja oikeastaan se on normaalitilanteessakin nykyisin niin, koska pyritään välttämään ihmisille aiheutuvia kustannuksia ja ajanhukkaa.” H1

”-- enenevässä määrin niitä [videoyhteyksiä] täytyy hyödyntää, että saadaan juttuja istuttua. -- ja vaikka tämä tilanne normalisoituisi, niin ihmiset ovat tottuneet käyttämään etäyhteyksiä ja niitä kysellään jatkossa paljon enemmän. Toki niitä pyritään järjestämään mahdollisuuksien mukaan. Ja tiedän, että esimerkiksi syyttäjät haluaisivat, että istuntoja järjestettäisiin enenevässä määrin etänä.” H3

Osa haastateltavista kertoi, että kun käsittely pystyttiin järjestämään videoyhteyden tai puhelimen välityksellä, ei istuntoa tarvinnut peruuttaa. Huomiota kiinnitettiin

kuitenkin myös salien riittävyteen tilanteissa, joissa istunto jaettiin useampaan saliin videoyhteyden avulla toteutettavaksi. Yleisölle oli saatettu varata oma, videoyhteydellä varustettu tila tai sali.

”Se [eri saleihin jaettu istunto] vie salikapasiteettia. Yksi juttu vie enemmän tilaa, kuin mitä se veisi, kun kaikki olisivat samassa tilassa. Juttujen läpivirtauma vähenee, jos tähän mennään, että jatkuvasti yksi juttu tarvitsee useita saleja.” H1

”Ja tietenkin se tilanne, jos pitäisi olla kaksi tai kolme videosalia omassa käytössä. Harvoin niitä [saleja] on siten käytettävissä, että pystytään toteuttamaan.” H3

Yksi haastateltavista kertoi pyrkivänsä käyttämään aina ensisijaisesti videoyhteyttä. Hän tarkistaa ensin, mistä asianosaiset ovat ja pyrkii käyttämään videokuulemista turhan matkustamisen välttämiseksi.

Haastatteluissa nousi esiin, että käytännössä etäyhteyksien käyttö saattaa olla varsin rajattua. Ongelmina nähtiin ajastaan jälkeenjääneet järjestelmät sekä tekniikan toimimattomuus. Haasteiksi koettiin myös käyttäjien tietoteknisten taitojen puute ja avun saaminen tarvittaessa. Erään haastateltavan istunnon alusta oli kulunut kolme varttia, ennen kuin tekniikka saatiin toimimaan. Yksi haastateltavista kertoi myös, että tekniikan käydessä ylivoimaiseksi, koko istunto saattaa peruuntua.

Haastateltavat kertoivat etäyhteyksien toimineen parhaiten toiseen viranomaiseen. Yksi vastaajista totesi etäyhteyksien toimineen nyt poikkeusolojen ja niistä palautumisen aikana ”yllättävän hyvin”. Istunnon sujuvuuden kannalta yhteyksiä saatettiin myös testata etukäteen.

”Se oli hyödyllinen keino, että testattiin ennen istuntoa, toimivatko yhteydet. Ja -- jos joku on laitteensa kanssa yksin, niin osaako hän käyttää sitä niin, ettei tarvitse istunnon alkuun ruveta selvittelemään sitä. -- siinä säästi paljon rahaa, kun ei joutunut peruuttamaan istuntoa silloin, kun kaikki olivat saapuvilla.” H3

6.6 Haastatteluteema 5: Etäyhteydet ja haasteet yleisön suhteen

Viidentenä teemana oli etäyhteydet ja haasteet yleisön suhteen. Kaksi haastateltavista kertoi, että yleisön osalta voi olla haastavaa kontrolloida sitä, mitä etäyhteyden päässä tapahtuu. Ensimmäisessä sitaatissa puhutaan asiasta yleisellä tasolla, toisessa on kyse poikkeusolojen aikana istutusta jutusta.

” -- se on hyvin merkittävä lähtökohta, että kun oikeudenkäynnit ovat julkisia, niin minun mielestäni meidän pitää pyrkiä tekemään ratkaisuja, mitkä palvelevat julkisuuskäyttöä. -- jos siihen [etäistuntoon] tulee ongelmia, häiriöitä, niin puuttuminen on hyvin hankalaa, jos itse olet videon välityksellä. -- meillä on paikalla [asianosaisten] tukihenkilöitä ja muita.-- He eivät varsinaisesti ole yleisöä, mutta kuitenkin jossain tilanteissa yleisöön rinnastettavia.” H2

” – siinä [tila, johon etäyhteys] ei samalla tavalla pysty havaitsemaan, että mitä siellä tapahtuu. Esimerkiksi -- asianomistajat avustajineen olivat etäyhteyden päässä. Tiesin, että siellä on yleisönä joku heidän tuttavansa tai ystävänsä --, mutta en nähnyt häntä. Hän oli sellaisessa kuvakulmassa. Ja kun siinä jutussa oli salassapidettävää, mikä käsiteltiin suljetuin ovin, niin sen kontrollointi, että lähteekö kaikki -- on tosi hankalaa. Sitä [istuntoa] ei pysty pitämään kasassa samalla tavalla, eikä puuttumaan siihen, mitä jossain toisaalla tapahtuu.” H3

Yhden haastateltavan kokemus kertoo myös, miten tekniikka voi vaikuttaa sen kontrollointiin, ketkä seuraavat käsittelyä. Istunto oli julkinen ja siinä käytettiin etäyhteyttä. Haastateltava kertoi, että videoyhteyden pätkimisen jälkeen ruutuun ilmestyi kuva heille tuntemattomasta henkilöstä omasta työhuoneestaan. Kyseinen henkilö ei ollut kuitenkaan reagoinut salissa käytävään keskusteluun, joten oletettiin, ettei hän ollut kuullut mitään.

Oikeusturvan toteutumisen varmistamiseksi mainittiin, että salin äänentoiston on oltava riittävän hyvälaatuista. Yksi haastateltavista kertoi pääkäsittelystään, jossa osa oikeudenkäynnin osapuolista oli toisessa salissa videoyhteyden päässä. Järjestely oli tarpeen ison henkilömäärän vuoksi. Äänentoisto ei kuitenkaan ollut riittänyt palvelemaan tarkoitustaan, eikä käsittelyä ollut mahdollista siirtääkään. Toisessa salissa olleet

oikeudenkäynnin osapuolet siirtyivät siten myös pääsaliin. Vaikka juttu saatiin istutua, se ei haastateltavan mukaan toteutunut suunnitellulla tavalla poikkeusolojen turvallisuuskulma huomioiden.

Myös yleisölle varatun tilan äänentoiston kanssa oli ollut ongelmia, ja yleisö oli pystynyt seuraamaan istuntoa videoyhteyden välityksellä vain auttavasti. Kyseisessä tilanteessa haastateltava oli konkreettisesti joutunut miettimään sitä, miten julkisuus turvataan, sekä sitä, miten asia saadaan asianmukaisesti käsiteltyä. Hän kertoi joutuneensa hyväksymään sen, että yleisö ei pystynyt seuraamaan istuntoa kuten normaalioloissa olisi pystynyt.

6.7 Muut teemat

Teemahaastattelulle tyypilliseen tapaan, myös näissä opinnäytetyötä varten tehdyissä haastatteluista nousi esiin muitakin teemoja. Pienen otannan vuoksi niitä ei kuitenkaan käsitellä tässä sen tarkemmin yhtä tapausta lukuun ottamatta. Esimerkki liittyy oikeudenkäynnin julkisuuteen ja opinnäytetyössikin esiteltyyn julkisuuden osa-alueiden itenäiseen luonteeseen.

Haastateltavan kertomassa tapauksessa oli kyse suljetuin ovin järjestetystä istunnosta. Tapaukseen liittyi rikoslakiin lisätty uusi rangaistussäännös. Vaikka käsittely tapahtui suljetuin ovin yleisön läsnäolematta, tuomio annettiin puheenjohtajan harkinnan mukaisesti kuitenkin julkisena, salaten vain asianomistajien nimiä ja tekopaikkakuntia. Tuomio lähetettiin myös medialistalle. Haastateltava kertoi, että toimittajat eivät välttämättä tiedä suljetuin ovin käsiteltävistä jutuista, mutta ainakin syyksiluetut tuomiot saattavat kiinnostaa heitä. Toimittajat olivat kirjoittaneetkin kyseisestä ratkaisusta sittemmin lehteen.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ensimmäisessä teemassa ”Istunnot poikkeusoloissa” tarkasteltiin niiden asiaryhmien istuntoja, joita tuomarit istuivat poikkeusoloissa ja niistä palautumisen aikana. Suositusten mukaan tuomioistuinten tuli käsitellä kiireelliset pakkokeinoasiat ja vangitun vastaajan rikosasiat riippumatta siitä, pystyttiinkö niitä järjestämään etäyhteyksin vai ei. Tuomarit olivat arvioineet tapauskohtaisesti omien juttujensa soveltumista istuttaviksi poikkeusoloissa ja käyneet tarvittaessa keskustelua osapuolten kanssa. Haastattavat olivat selvästi pyrkineet löytämään sopivia vaihtoehtoja istuntojen järjestämiseksi sen sijaan, että niitä olisi peruutettu ja siirretty myöhempään ajankohtaan. Haastatteluista kävi ilmi, että enimmäkseen kaikki tuomareiden omat jutut, mitkä he vain pystyivät istumaan, myös istuttiin. Pääosin istuntoja saatiin järjestettyä vähimmäissuosituksia laajemmin.

Toisena teemana haastattelussa oli ”Ohjeet ja suositukset”. Ohjeita ja suosituksia oli käyty käräjäoikeuksissa läpi usealla eri tasolla laamannin infoista osastopalavereihin. Haastatteluista ilmeni, että ohjeita ja suosituksia noudatettiin pitkälti sellaisina, millaisina ne oli annettukin. Erittäin tärkeäksi kanavaksi ohjeiden ja suositusten ja niiden soveltamisen osalta nousivat kollegoiden kanssa käydyt keskustelut. Vaikka jokainen puheenjohtaja teki istuntoihinsa liittyvät päätökset itsenäisesti, muiden mielipiteitä haluttiin kuulla ja yhteistä keskustelua arvostettiin.

Kolmas teema käsitteli osallistuneen yleisön määrää poikkeusolojen aikana. Huomattavaa oli, että kukaan puheenjohtajista ei kohdannut tilannetta, jossa yleisön määrää olisi pitänyt rajoittaa. Yleisöä, ja muutamissa pääkäsittelyissä myös mediaa, oli poikkeusoloista huolimatta ollut kuitenkin istunnoissa paikalla. Yleisön määrä oli pääasiassa ollut vähäistä, ja suurimpana muutoksena oli ollut opiskelija- ja koululaisryhmien poisjääminen. Jutut, joissa yleisöä oli ollut enemmän, oltiin kuitenkin pystytty ennakkoimaan. Salijärjestelyissä haastattavat tuomarit olivat ottaneet huomioon turvallisuusnäkökulman ja tarvittaessa järjestäneet videoyhteyden toiseen saliin tai muuhun erilliseen tilaan. Yleisöä oli myös ollut seuraamassa suljetuin ovin käsiteltävää juttua, joten poikkeusoloista huolimatta yleisöä saapui siis paikalle, jos heitä kiinnostavia asioita oli käsiteltävänä.

Neljäntenä teemana oli ” Etäyhteydet työvälteenä”, joka käsitti erilaisten etäyhteyksien hyödyntämisen istunnoissa. Etäyhteyksien käyttöön oli kannustettu entistä enemmän nyt poikkeusoloissa. Suomessa etäyhteyksien käyttöä on pyritty tosin lisäämään jo pitkän aikaa, ja sääntely mahdollistaa laajasti niiden käytön. Vaikka etäyhteyksien käyttö on yleistynytkin koko ajan, nyt myös poikkeuksellinen tilanne vaikutti niiden suosimiseen työvälteenä.

Haastateltavat tuomarit suhtautuivat pääasiassa myönteisesti etäyhteyksien käyttöön, joskin niiden toimimisen suhteen oli huomattavissa varauksellisuutta. Osa haastateluista olisi ollut valmis hyödyntämään etäyhteyksiä enemmänkin, mutta koki niiden käytön olevan käytännössä varsin rajattua. Tekniikan kanssa koetut ongelmat nähtiin pahimmillaan johtavan istunnon peruuntumiseen taikka tietoturvan vaarantumiseen. Istunnon ollessa esimerkiksi jaettuna useampaan saliin, toimimaton tekniikka vaikutti myös oikeusturvan toteutumiseen. Sujuvampaa käyttöä varten toivottiin varmemmin toimivia laitteita sekä opastusta ja koulutusta niiden käyttöön. Toisaalta haastateluista kävi myös ilmi, että tuomarit tarjoavat etäyhteyksiä aktiivisesti ja etäyhteyksien avulla toteutetaan varsin paljon istuntoja.

Viides teema ”Etäyhteydet ja haasteet yleisön suhteen”, käsitteli kohdennetusti etäyhteyksien käyttöä yleisönäkökulmasta käsin. Merkittävimmäksi seikaksi nousi yleisön ja tapahtumien kontrollointi. Verrattuna siihen, että yleisö on puheenjohtajan kanssa samassa tilassa, etäyhteyden päässä olevan yleisön läsnäolosta ei aina ollut varmuutta. Tähän oli vaikuttanut esimerkiksi kameran kuvakulma, jonka takia etäyhteystilaa ei ole pystynyt havainnoimaan kokonaisuudessaan. Tärkeänä pidettiin, että puheenjohtajan on tiedettävä, keitä etäyhteyksien päässä on asianosaisten lisäksi. Esiin nousi myös se, että prosessinjohtollisesti yleisö täytyi muistaa huomioida eri tavalla kuin salissa läsnä oleva yleisö. Näin on esimerkiksi tilanteissa, joissa osa oikeudenkäynnistä toteutetaan suljetuin ovin. Puheenjohtajan tulee siis varmistua, että yleisö tosiasiasa poistuu, ja toisaalta hänen täytyy myös pystyä kutsumaan yleisö takaisin, kun jutun käsittely jatkuu julkisena. Etäyhteyden kautta tämän kontrollointi voi olla haastavaa.

Tässä teemassa oli myös käytännön esimerkki siitä, kuinka istunto oli suunniteltu toteutettavaksi siten, että yleisö seurasi käsittelyä erillisestä tilasta. Teknisten ongelmien

vuoksi äänentoisto ei kuitenkaan toiminut kuten piti. Yleisöjulkisuus ei siten toteutunut puheenjohtajan suunnitteleamalla tavalla, eikä poikkeusolojen turvallisuusnäkökulma huomioon ottaen ollut toisaalta mahdollista päästää yleisöä pääsaliinkaan. Yleisö oli siis pystynyt seuraamaan kyseistä istuntoa, mutta heikonlaisesti. Tällaiset tilanteet tuovat esiin kysymyksen siitä, kenen vastuulla on varmistaa, että myös yleisölle varattu etäyhteys toimii.

Teemoittelun ulkopuolelta nousi esiin myös esimerkki siitä, miten suljetuin ovin käsiteltävän jutun julkisuutta voitiin toteuttaa muilla julkisuuden osa-alueilla suljetusta käsittelystä huolimatta. Julkisuuden osa-alueiden itsenäinen luonne mahdollisti tässä sen, että ratkaisu oli annettu julkisena. Tämä kuvastaa sitä, miten tuomarit voivat toteuttaa julkisuutta erilaisilla ratkaisuilla lainsäädännön mahdollistamissa puitteissa.

Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

Tutkimuskysymyksenä opinnäytetyössä oli ensinnäkin se, mikä on julkisuuden asema ja merkitys oikeudenkäynnissä. Tutkimus toi esiin sen, että julkisuus on käräjäoikeuksissa vahvana pääsääntönä ja käytännössä tuomarit pyrkivät toteuttamaan sitä tilanteesta riippumatta. Käsittelyjulkisuutta oli toteutettu Lapin ja Pirkanmaan käräjäoikeuksissa aktiivisesti, ja puheenjohtajat olivat tehneet mahdollisuuksien rajoissa sellaisia ratkaisuja, jotka parhaiten palvelisivat yleisöjulkisuutta. Tarkasteltavana ajankaksona, vuoden 2020 maaliskuulta lokakuulle, yleisö oli päässyt kaikkiin julkisiin käsittelyihin ilman rajoituksia.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, miten käsittelyjulkisuutta toteutettiin käräjäoikeuksien istunnoissa poikkeusoloissa ja niistä palautumisen aikana. Käytännössä Lapin ja Pirkanmaan käräjäoikeuksissa yleisö oli pääsalissa silloin, kun osallistujamäärä ei ollut suuri. Tarvittaessa, kun osallistujia oli enemmän, julkisuuden toteutuminen oli turvattu erityisjärjestelyillä sijoittamalla yleisö toiseen saliin tai muuhun tilaan, johon oli videoyhteys pääsalista. Tähän liittyen tekniikka oli tosin aiheuttanut paikoin haasteita. Lapin ja Pirkanmaan käräjäoikeuksissa yleisön määrään oli ennakolta varauduttu jutuissa, joiden arveltiin kiinnostavan mediaa. Tuomarit olivat ottaneet julkisuusnäkökulman huomioon siten jo osana istuntojen enakkosuunnittelua. Tilanteita, joissa

yleisön määrän rajoittamiselle olisi ollut peruste, ei ollut ollut yhdelläkään haastattelulla käräjätuomarilla kyseisenä ajanjaksona.

8 LOPUKSI

Opinnäytetyö kattaa ajallisesti noin puolen vuoden katsauksen siihen, miten käräjätuomarit toteuttivat istuntojaan poikkeusoloissa ja niistä palautumisen aikana Lapin sekä Pirkanmaan käräjäoikeuksissa. Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata tämän pienen haastatteluotannon kautta sitä, miten käsittelyjulkisuutta konkreettisesti toteutettiin poikkeusoloissa.

Aiheena käsittelyjulkisuus poikkeusoloissa osoittautui melko suoraviivaiseksi. Julkisuus itsessään on niin vakiintunut lähtökohta, että tutkimuksen painopiste, etenkin empiirisessä osiossa, oli helppo pitää käytännön toimien tutkimisen ja kuvaamisen tasolla. Tästä näkökulmasta katsottuna aihetta voisi vielä pidemmällekin. Käsittelyjulkisuuden turvaaminen erityisjärjestelyin voisi tarjota esimerkiksi pohjan käytännön oppaan laatimiselle tuomioistuimiin. Poikkeustilanteen kun ei arvioida normalisoituvan vielä pitkään aikaan, erityisjärjestelyitä istuntojen järjestämiseksi tullaan tarvitsemaan vastaisuudessakin. Tässä opinnäytetyössä mukana olleiden käräjäoikeuksien käsittelyjulkisuuden turvaamistoimet olivat käytännössä hyvin samankaltaisesti toteutettuja. Jatkotutkimusta voisi siten tehdä myös laajentamalla tarkastelua esimerkiksi kansainväliselle tasolle ja vertailla sitä, miten käsittelyjulkisuutta on toteutettu eri valtioissa.

Opinnäytetyötä tehdessä oli mielenkiintoista päästä tutkimaan käsittelyjulkisuutta uudenlaisessa tilanteessa. Kuten opinnäytetyöstä näkyy, en halunnut asettaa tutkimukselle erityisiä priessejä, vaan tavoitteenani oli välittää mahdollisimman suora kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Opinnäytetyön tärkeimmän ytimen muodostaa siten haastateltujen tuomareiden omakohtaiset kokemukset. Tarkoituksena oli antaa käräjätuomareiden kertoa omin sanoin tutkittavasta aihepiiristä. Näin jälkeinpäinkin tarkasteltuna teemahaastattelu sopi aineistonkeruumenetelmäksi hyvin. Opinnäytetyötä varten oli

helppo tavoittaa haastateltavat tuomarit, ja he vaikuttivat olevan kiinnostuneita tutkimuksesta. Pirkanmaan kärjäoikeudessa, joka paikkana ei ole itselleni tuttu, tuomarit esittelivät haastatteluiden jälkeen myös tiloja ja kertoivat kärjäoikeuden toiminnasta sekä omasta työstään myös laajemminkin.

Lapin kärjäoikeus henkilökuntineen on puolestaan tullut tutuksi harjoittelun kautta. Opinnäytetyön kirjoittamisen aikaan suoritin samanaikaisesti opintoihini liittyvää oikeustradenomiharjoittelua kyseisessä kärjäoikeudessa. Pysin kuitenkin pitämään mahdollisimman objektiivisen otteen tutkimukseen, enkä siksi tuonut opinnäytetyössä esiin myöskään omakohtaisia kokemuksiani käsittelyjulkisuuden toteuttamisesta. Tein tietoisesti päätöksen jättää opinnäytetyön sisällön täysin haastatteluista kertyvän aineiston varaan. Lapin kärjäoikeudessa suhtauduttiin hyvin myönteisesti haastatteluihin ja sain heiltä tarvitsemäni avun opinnäytetyön tekemistä varten.

Opinnäytetyön aihe avautui tosiaan itselleni koko ajan enemmän työn edetessä. Oman haasteensa toi toki se, että aiheesta ei ymmärrettävästikään ollut saatavilla aiempaa kokemusperäistä dokumenttiaineistoa. Pidin kuitenkin siitä, että opinnäytetyön kautta pääsin tutkimaan hyvinkin vakiintunutta oikeudellista ilmiötä uudessa ja erilaisessa kontekstissa. Kirjoitusprosessina opinnäytetyö oli siten kokemuksena innostava ja mukavan haastava. Koska opinnäytetyön tekeminen antoi itselleni paljon, toivon samalla, että sillä on tarjota uusia ajatuksia työelämään, ja että se kuvaa selkeällä tavalla sitä, miten käsittelyjulkisuutta toteutettiin tänä poikkeuksellisena aikana.

LÄHTEET

Alastalo, M., Åkerman, M. & Vaittinen, T. 2017. Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen (toim.), P. Nikander & J. Ruusuvuori Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Alvesalo, A. & Ervasti, K. 2006. Oikeus yhteiskunnassa: Näkökulmia oikeussosiologiaan. Helsinki: Edita.

Axen v. Saksa, 8.12.1983. EIT 1983-A-72.

Baldwin, J., Eassey, J. & Brooke, E. 2020. Court operations during the COVID-19 pandemic. *American Journal of Criminal Justice* 8/2020, vol. 45, 743-758. Viitattu 30.10.2020. <http://dx.doi.org.ezproxy.utu.fi/10.1007/s12103-020-09553-1>

Euroopan unionin perusoikeuskirja. EUVL C 202, 7.6.2016, 389-405.

Hallberg, P. 2001. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti 2000-luvulla: Puheenvuoro. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

HE 136/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle Tuomioistuinvirastoa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 200/2017. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 3/2008. Hallituksen esitys eduskunnalle valmiuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 13/2006. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 32/2001. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 82/1995. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

Heikkonen, J., Kataja, P., Lavapuro, J., Salminen, J. & Turpeinen, M. 2018. Valmiuslaki ja perusoikeudet poikkeusoloissa: Valtiosääntöoikeudellinen kokonaisarvio valmiuslain ja perustuslain 23 §:n suhteesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 64/2018.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2017. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. 22. painos. Helsinki: Tammi.

Hyvärinen, M. 2017. Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen (toim.), P. Nikander & J. Ruusuvaori Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehty yleissopimus. 18.5.1990/439, SopS 19/1990.

Jokela, A. 2012. Oikeudenkäynti: II, Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. 3. uud. p. Helsinki: Talentum.

Jokela, A. 2015. Oikeudenkäynti III, Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. 2 uud. p. Helsinki: Talentum.

Juhola, A. 2010. Rikosprosessin julkisuus kärjäoikeudessa - Lainuudistuksen vaikutukset käytännössä. Viitattu 2.8.2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2010111114366>

Julkisuuskoulutus 14.10.2020. Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke koulutustilaisuus, 14.10.2020. Puhujana Oulun kärjäoikeuden laamanni Antti Savela.

Julkisuustyöryhmän raportti 2007. Oikeudenkäynnin julkisuus. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke, 19.12.2007.

Kadoch, R. 2012. Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. 30.1.1976, SopS 8/1976.

Keinänen, A. & Väättänen, U. 2016. Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin? Teoksessa T. Miettinen (toim.) Oikeustieteellinen opinnäyte: Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Espoo: Edita Publishing Oy. Viitattu 21.7.2020. <https://samk.finna.fi/Record/samk.991256456605968>

KKO 1998:33.

KKO 2015:14.

KKO 2018:81.

KM 2003:3. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö, 28.11.2003. Oikeusministeriö.

KM 2002:1. Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietintö, 7.2.2002. Oikeusministeriö.

Korkea-Aho, E. 2004. Empiirisen oikeustutkimuksen käytäntö. Teoksessa H. Lindfors (toim.) Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Koulu, R. 2011. Virtuaaliläsnäoloa istuntosalissa – oikeudenkäynnin tulevaisuus vai teknologiauskoisten utopia? Defensor Legis 1/2011, 73-86.

Koulu, R. 2010. Videoneuvottelu rajat ylittävässä oikeudenkäynnissä: Sähköisen oikeudenkäynnin nousu. University of Helsinki Conflict Management Institute. Helsinki: Edita.

Laatuhankeraportti 2015. Oikeudenkäynti riita-asioissa – käsittelijän opas. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke, 2015.

Laatuhankeraportti 2013. Oikeudenkäynti rikosasioissa – käsittelijän opas. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke, 2013.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 30.3.2007/370 muutoksineen.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689 muutoksineen.

Lapin käräjäoikeuden tiedote 26.5.2020. Turvallisuusohjeita Lapin käräjäoikeuden istuntokäsittelyyn saapuville.

Lapin käräjäoikeuden toimintakertomus 2019. Lapin käräjäoikeuden toimintakertomus vuodelta 2019.

Lapin käräjäoikeuden työjärjestys 2019. Viitattu 18.10.2020. <https://oikeus.fi/karajaoikeudet/lapinkarajaoikeus/fi/index/tyojarjestys.html>

Legg, M. 2021. The COVID-19 Pandemic, the Courts and Online Hearings: Maintaining Open Justice, Procedural Fairness and Impartiality. Federal Law Review, UNSW Law Research No. 20-46 (julkaistaan 2021). Viitattu 30.10.2020. <https://ssrn.com/abstract=3681165>

Mäenpää, O. 2016. Julkisuusperiaate. 3. uud. p. Helsinki: Talentum Pro.

O 30/2020 vp LaV 26.03.2020. Tuomioistuinviraston asiantuntijalausunto, 20.3.2020.

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4 muutoksineen.

Oikeuslaitoksen www-sivut. 2020. Viitattu 16.7.2020. www.oikeus.fi

Oikeusministeriön www-sivut. 2020. Viitattu 20.7.2020. <https://oikeusministerio.fi>

OM 54/2018. Selvitys tuomioistuinten asiakaspalvelun ja etäpalvelun vaihtoehtoista. Oikeusministeriön julkaisu 21.12.2018.

OM 7/2015. Videoneuvottelun käytön kehittäminen. Oikeusministeriön julkaisu 6.2.2015.

OMTR 2005:7. Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa. Työryhmämietintö 13.6.2005. Oikeusministeriö.

Palautumissuunnitelma 16.5.2020. Tuomioistuinvirasto.

PeVL 6/2009. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä valmiuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Pulkkinen, R. 2015. Julkisuusperiaate oikeudenkäynnissä. Viitattu 2.8.2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201502112136>

Rintala, M. 2008. Oikeudenkäynnin julkisuus – yleisissä tuomioistuimissa. *Defensor Legis* 3/2008, 361–371.

Siro, J. & Aaltonen, M. 2019. Riita-asiat tuomioistuimissa 2000-luvulla. *Lakimies* 6/2019, 758–782.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 muutoksineen.

Tanhuapää, M. 2012. Oikeudenkäynnin julkisuus rikos- ja riita-asioissa: Opas käräjäsihteerille. Viitattu 2.8.2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012120718715>

Tapanila, A. 2009. Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Helsinki: Edita.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomioistuinlaki 25.8.2016/673 muutoksineen.

Tuomioistuinviraston ohje 18.3.2020. Koronavirus-epidemian vuoksi annettava ohje tuomioistuimille. Tuomioistuinvirasto.

Tuomioistuinviraston ohje 13.3.2020. Koronavirus-epidemian vuoksi annettava ohje tuomioistuimille. Tuomioistuinvirasto.

Tuomioistuinviraston opas 15.4.2020. Opas tuomioistuimille etäyhteyksien käyttöön oikeudenkäynnissä. Tuomioistuinvirasto.

Tuomioistuinviraston www-sivut 2020. Viitattu 20.7.2020. www.tuomioistuinvirasto.fi

Valmiuslaki 29.12.2011/1552 muutoksineen.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virolainen, J. & Pölönen, P. 2003. Rikosprosessioikeus: 1, Rikosprosessin perusteet. Helsinki: WSOYpro. Viitattu 6.7.2020. <https://samk.finna.fi/Record/samk.991006176605968>

Virolainen, J. & Vuorenpää, M. 2016. Periaatteet prosessioikeudessa. Teoksessa D. Frände, D. Helenius, P. Hietanen-Kunwald, T. Hupli, R. Koulu, J. Lappalainen, H. Lindfors, J. Niemi, J. Rautio, T. Saranpää, S. Turunen, J. Virolainen & M. Vuorenpää, H. Korkeamäki (toim.) *Prosessioikeus*. 5. uud. p. Helsinki: Alma Talent.

VNK 2020/81. Valmiuslaissa säädettyjen toimivaltuuksien käytön ja valmiuslain mukaisten poikkeusolojen päätyminen. Viitattu 9.7.2020. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f806be0bf>

VNK 2020/31. Muistio 16.3.2020. Viitattu 9.7.2020. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8068ec10>

VNK 2020/31. Poikkeusolojen toteaminen. Viitattu 9.7.2020. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8068ec10>